

TOPPFORSKNINGSPROGRAMMET
Evaluering av programmodellen

Randi Søgne

Norsk institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU)
Mai, 2003

FORORD

Norsk institutt for forskning og utdanning (NIFU) har på oppdrag av Forskningsrådet v/ Medisin og helse evaluert Toppforskningsprogrammet. Dette programmet ble etablert i 1996 og var et pionertiltak for å dyrke fram enere i medisinsk forskning. Evalueringen omhandler primært *programmodellen*. Forskerne og forskningen i tilknytning til programmet er blitt evaluert tidligere.

Vi takker alle som på en eller annen måte har bidratt til innholdet i denne rapporten. Det gjelder spesielt alle som er blitt intervjuet. Det gjelder også sekretariatet for programmet ved NORUT MH i Tromsø og MHs administrasjon i Forskningsrådet som velvilligst har stilt relevant arkivmateriale til disposisjon. Vi retter også en takk til følgende kolleger ved NIFU som har lest og kommentert manusutkast: Karl Erik Brofoss, Egil Kallerud, Hans Skoie og Gunnar Sivertsen. Evalueringens vurderinger og konklusjoner er imidlertid forfatterens egne. Rapporten er utarbeidet av Randi Søgner

Oslo, mai 2003

Petter Aasen
Direktør

INNHold

Sammendrag	7
1 Evalueringsoppdraget.....	9
1.1 Bakgrunn for evalueringen	9
1.2 Mandatet for evalueringen.....	9
1.3 Tolkning av mandatet	9
1.4 Datagrunnlaget.....	11
1.5 Innholdet i rapporten.....	11
2 Kart over programmet.....	12
2.1 Hovedmomenter i programprosessen.....	12
2.2 Mål.....	15
2.3 Organisasjon og styring	16
2.4 Finansiering	17
2.5 Forskerne og forskningen.....	20
2.6 Respons i omgivelsene	21
3 Aktørenes synspunkter	23
3.1 Forskerne	23
3.2 Toppforskningsprogrammet ved styret.....	25
3.3 Forskningsrådet v/områdestyret i Medisin og helse	27
3.4 Sponsorene	29
3.5 Institusjonene som forskerne er knyttet til.....	31
4 Oppsummering og evaluering	33
4.1 Mål-resultat evaluering: Har programmet svart til forventningene?	33
4.2 Organisasjonsevaluering: Har programmodellen vært hensiktsmessig?	34
4.3 Konkluderende merknader.....	37
5 Anbefalinger.....	39
5.1 Toppforskningsprogrammet som modell for liknende tiltak?.....	39
5.2 Hva kan vi lære av Toppforskningsprogrammet?	39
5.3 Hva bør skje med Toppforskningsprogrammet?	41
Vedlegg	
Liste over personer som er blitt intervjuet.....	42

SAMMENDRAG

Bakgrunn. Norsk institutt for forskning og utdanning (NIFU) har på oppdrag av Forskningsrådet v/ Medisin og helse (MH) evaluert Toppforskningsprogrammet. Dette programmet ble etablert i 1996 og var et pionertiltak for å dyrke fram enere i medisinsk forskning. Evalueringen omhandler primært *programmodellen*. Forskerne og forskningen i tilknytning til programmet er blitt evaluert tidligere.

Toppforskningsprogrammet er den første og eneste satsingen i MHs portefølje som har vært organisert med eksternt sekretariat (lokalisert utenfor Forskningsrådet) og et bredt sammensatt eksternt styre, sistnevnte med særlige oppgaver knyttet til privat finansiering av programmet.

Hovedspørsmål i evalueringen. Evalueringen av programmet er tre-delt:

- 1) *Mål-resultatevaluering:* I hvilken grad har programmet svart til intensjonene?
- 2) *Organisasjonsevaluering:* Har programmodellen vært hensiktsmessig for å oppfylle intensjonene?
- 3) *Anbefalinger:* Hva bør skje med Toppforskningsprogrammet? Bør programmodellen anvendes på andre områder i regi av Forskningsrådet?

Evalueringen er basert på skriftlig materiale og 25 intervjuer.

Hovedkonklusjoner. Toppforskningsprogrammet har innfridd forventningene og løst sine to hovedoppgaver: 1) Å finne de gode forskerne og 2) Å gi dem gode økonomiske og arbeidsmessige rammevilkår for å utføre medisinsk forskning i internasjonal toppklasse. Idéen til grunn for Toppforskningsprogrammet – å støtte et sett forskningstalenter – vinner bred støtte blant våre informanter. *Programmodellen* har i stort, men med modifikasjoner, vært hensiktsmessig for å innfri målene med programmet: Spenningen mellom MHs områdestyre og programstyret skyldes knapt modellen i seg selv. Ordningene med et eksternt sekretariat og personlige kontrakter for forskerne er kontroversielle. Begge ordningene gjør dessuten modellen vel komplisert, men kan forsvares så lenge de utøves innenfor begrensede rammer med et fåtall forskere.

Anbefalinger. Toppforskningsprogrammet var først på banen av tiltak med en klar elitistisk profil. Med denne rapporten har programmet fått en positiv evaluering. Det er dermed rimelig at erfaringene fra dette programmet danner utgangspunkt – og til dels modell - for liknende tiltak og især det som synes å være den direkte oppfølgeren: Satsingen på ”Fremragende unge forskere”, som skal gjelde for alle områder i regi av Forskningsrådet. Satsingen er under utforming.

Med det nye ”Fremragende unge forskere”, står beslutningsfatterne overfor flere alternativer med hensyn til fortsettelsen av Toppforskningsprogrammet. Hvilket alternativ en velger, bør bl.a være avhengig av hvordan den nye ordningen blir utformet og hvor raskt den blir implementert. Gitt at den nye ordningen har vesentlige fellestrekk med Toppforskningsprogrammet (slik at det blir uhensiktsmessig å drive to løp i forhold til unge forskere), er minst to veier mulige: 1) En relativ rask innslusing av programmet i den nye satsingen på ”Unge fremragende forskere”, 2) Nedtrapping over en tre-års periode.

Lærdommer. Med evalueringen av Toppforskningsprogrammet vet vi noe mer om *kritiske faktorer* i sponsorbasert satsing på grunnforskning. Med basis i erfaringene med dette programmet viser vi til 5 slike faktorer som bør drøftes ved etablering av liknende tiltak. De er knyttet til sponsorstøtte, seleksjons- og evalueringsprosedyrer, programstyre, forholdet mellom programstyre og moderorganet og til forskernes rammevilkår.

1 EVALUERINGSOPPDRAGET

Dette introduksjonskapitlet drøfter evalueringsoppdraget, bakgrunnen for det, vår tolkning av det samt hvilke kilder evalueringen bygger på.

1.1 Bakgrunn for evalueringen

Medisin og helse (MH) ved områdestyret (OS) vedtok på møte i mars 1996 å etablere et langsiktig program for toppforskning i Norge. Toppforskningsprogrammet er den første og eneste satsingen i MHs portefølje som har vært organisert med eksternt sekretariat (lokalisert utenfor Forskningsrådet) og eksternt styre, sistnevnte med særlige oppgaver knyttet til privat finansiering av programmet (sponsormidler). Etter et forprosjekt i 1996 forelå kontrakt for Toppforskningsprogrammet på nyåret i 1998 der det heter at ”programmet i første omgang har en varighet på 5 år fra 1998 til 2002”. I kontrakten tok en ikke stilling til evaluering av programmet.

På møte i områdestyret i juni 2002 vedtok en å evaluere ”Toppforskningsprogrammet som virkemiddel”. På områdestyremøtet i oktober samme år ble mandatet for evalueringen vedtatt. De tre første forskerne ble evaluert i 2000. Evaluering av forskerne og deres forskning er derfor ikke en del av denne evalueringen

1.2 Mandatet for evalueringen

Forskningsrådets mandat er relativt detaljert, her nøyer vi oss med å formidle det som benevnes ”Hensikten med evalueringen”:

- ”å vurdere hvordan virkemiddelet har skapt rammebetingelser for unge forskere på høyt nivå og hvordan virkemiddelet er som miljøskapende faktor
- å vurdere Toppforskningsssatsingen som virkemiddel for å vurdere behov for eventuelle endringer i organiseringen av satsingen
- å vurdere hvordan ordningen med grunnbevilgning fra Forskningsrådet og styrets ansvar med innhenting av eksterne midler har fungert
- å se om denne modellen for administrering av en satsing kan være en aktuell måte å organisere lignende satsinger på for MH og Forskningsrådet for øvrig.
- å gi Forskningsrådet ved MH’s områdestyre et beslutningsgrunnlag for videre strategi for Toppforskningsssatsingen”.

1.3 Tolkning av mandatet

Underveisevaluering: Toppforskningsprogrammet evalueres etter 5-års drift. I evalueringslitteraturen faller denne evalueringen i kategorien ”undeveisevaluering” eller ”formativ” evaluering; altså en evaluering av status med sikte på en eventuell kursendring/justering. Som de fleste evalueringer har denne evalueringen både et *kontroll- og et læreelement*: I følge mandatet skal evaluerer dels sjekke ut hvorvidt TFP så langt er i tråd med forventningene og målet for programmet, dels kartlegge og systematisere ulike typer erfaringer med programmet med tanke på eventuelle endringer i organiseringen av satsingen.

Som nevnt er det ”Toppforskningsprogrammet som virkemiddel”, det vil si *programmodellen*, som skal evalueres, forskerne og deres forskning er ikke inkludert i denne evalueringen.

Med utgangspunkt i de fem kulepunktene i mandatet, vil evalueringen overordnet bestå av 3 hovedmomenter:

1. Mål–resultat evaluering: Kulepunkt 1 i mandatet tilsier en såkalt mål–resultatevaluering, det vil si å vurdere i hvilken grad programmet i stort har lyktes i forhold til mål og forventninger. I følge mandatet er vi her bedt om å besvare i hvilken grad programmet har skapt ”... rammebetingelser for unge forskere på høyt nivå” – og ikke bare for forskerne selv (jf. mandatet), men også for miljøet rundt. Evalueringsoppgaven blir her å skaffe data som kan kaste lys over TFPs evne til å identifisere enerne og dyrke dem videre gjennom finansiering og effektive finansieringskanaler og evalueringsrutiner.

2. Organisasjonsevaluering: Kulepunkt 2 og 3 i mandatet tilsier en evaluering av programmets struktur og dens egnethet for å ivareta hovedoppgavene i og målet med programmet.

Denne delen av evalueringsoppgaven innebærer en vurdering av gjeldende programstruktur – her vil fokus bli på de sidene ved programmet som er særegne og som skiller seg fra de øvrige av Forskningsrådets (Medisin og Helses) virkemidler. Det gjelder i første rekke:

- ordningen med eksternt styre
- ordningen med eksternt sekretariat
- ordningen med personlige kontrakter til forskerne (ikke med institusjonen)
- ordningen med grunnbevilgning fra Forskningsrådet og styrets ansvar med innhenting av eksterne midler.

Vi spør: Hvordan har disse aspektene ved programmet fungert? - både for programmets primære målgruppe (forskerne) og for relaterte aktører og institusjoner (institusjonen som forskerne er knyttet til, Forskningsrådet og sponsorer). I tillegg krever enhver organisasjonsevaluering et blikk for prosesser og rutiner – i dette tilfellet:

- seleksjons- og evalueringsrutiner (mht utvelgelse og oppfølging av forskerne)
- budsjett- og reknskapsrutiner

3. Anbefalinger: Kulepunkt 4 og 5 tilsier anbefalinger på to punkt: For det *første* hvorvidt modellen for TPF kan generaliseres til andre satsninger i regi av Forskningsrådet. Dette spørsmålet må nødvendigvis innebære en vurdering av programmet i forhold til alternative organisasjonsløsninger på et tidspunkt der Forskningsrådet har innført/er i ferd med å innføre nye typer virkemiddel som likner på TFP: Sentre for fremragende forskning og Program for unge fremragende forskere.

For det *andre*: Å gi råd om Toppforskningsprogrammets videre skjebne – aktuelle spørsmål her vil være: Skal programmet fortsette langs de samme linjer som nå? Skal det endres/justeres innenfor nåværende rammer og premisser? Skal det ”sluses” inn i andre eksisterende virkemidler innenfor Forskningsrådets portefølje?

1.4 Datagrunnlaget

Kildematerialet for denne evalueringen har vært to-delt: skriftlige kilder og intervjuer:

Intervjuer. Vi har gjennomført 25 intervjuer (1 brev fra en informant i tillegg). Informantene er listet opp i vedlegg. Alle aktørgrupper som synes relevant for programmet og som er listet opp i mandatet, er blitt kontaktet – disse er (antall informanter innenfor hver gruppe i parentes):

- Forskerne som er tilknyttet programmet (8)
- Institusjonen som forskerne er ansatt/har tilhørighet (3)
- Nåværende og tidligere styremedlemmer i Toppforskningsprogrammet (4)
- Nåværende og tidligere områdestyremedlemmer (3)
- Nåværende og tidligere sponsorer (3)
- MH's administrasjon (2)
- Toppforskningsprogrammets sekretariat (2)
- Sakkyndige i utvelgelsesprosessen av kandidater (1, brev)

Skriftlig materiale. Dette materialet omfatter primært referater fra styremøter i Toppforskningsprogrammet og andre sakspapirer i forbindelse med styremøtene, korrespondanse, budsjett og regnskapsdata, vedtekter for programmet og kontraktsmateriale. Det omfatter også referater fra alle områdestyremøtene i Forskningsrådet der programmet har vært behandlet. Vi har også i den utstrekning det har vært mulig, sett på hvordan andre nærliggende virkemidler i Forskningsrådet er organisert (som Sentre for fremragende forskning og Program for unge fremragende forskere). Vi har også i noen grad orientert oss om hvordan liknende programmer for unge forskere i andre land er utformet.

1.5 Innholdet i rapporten

Framstillingen i rapporten speiler de tre hovedmomentene i evalueringsarbeidet vist til under 1.2: Først følger en bolk (kap.2) om konkrete fakta om programmet som forhistorien, mål, styring og organisering, dernest et kapittel (kap.3) om de ulike aktørenes synspunkter på programmet. Deretter følger evalueringen av programmet (kap.4) basert på informasjonen i de foregående kapitler: Dels en vurdering av programmet i stort (*mål-resultatevaluering*) der vi spør: har programmet levd opp til mål for og forventninger med satsingen? Dels en vurdering av ulike aspekter vedrørende struktur og prosess i programmet (*organisasjonsevaluering*). På grunnlag av informasjonsgrunnlaget i de forgående kapitler følger så *anbefalinger* rundt videre drift av programmet (kap.5).

2 KART OVER PROGRAMMET

Hensikten med dette kapitlet er å gi leseren en oversikt over viktige elementer i Toppforskningsprogrammet. Først orienterer vi om forhistorien og milepæler i programprosessen, så følger en bolk om organisering og finansiering, om forskerne og forskningen samt kort om responsen på programmet i omgivelsene som f.eks mediaomtaler. Vi understreker at dette kapitlet er en faktaorientering og bygger utelukkende på skriftlige kilder.

2.1 Hovedmoment i programprosessen

OL-gull versus Nobel-pris. Toppforskningsprogrammet har røtter tilbake til 1993, til en idedugnad som områdestyret i Medisin og helse arrangerte med inviterte foredragsholdere. Her foreslo professor Rolf Seljelid ved Universitetet i Tromsø å trekke paralleller til idretten for å finne gode virkemidler for internasjonal spisskompetanse i norsk forskning: I likhet med idrettens toppsatsing på eliteutøvere med OL-gull som mål, trengte forskningen sitt ”toppforskningsprosjekt” med nominering til Nobelpris som mål. I et innlegg i bladet *Forskning* (3/94) måneder senere, utdyper Seljelid dette:

”Mitt hovedpoint er følgende: Det ser ut til å være alment akseptert at vi skal ha topp-idrett og topp-idrettsfolk. Det er ingen som engang setter spørsmålsteget ved at toppidrett krever spesiell satsing, utstyr, støtteapparat, anledning til å velge ut spesielle personer som utøvere, at disse skal få tid, fred og ressurser til å bli best mulig. Så ikke med forskningen. Her virker det suspekt hvis man påpeker at også denne virksomhet i sin natur er elitistisk, det støtteapparat som fins er latterlig dårlig, og de ressurser som tildeles og de metoder som benyttes for tildeling er inadekvate. Ingen synes å ville gjøre noe med dette. Man snakker og diskuterer som om alt var i den skjønneste orden, festtalerne synger forskningens pris, og myndighetene/politikere framhever forskning som ett av de viktigste tiltak for å utvikle Norge videre”.

I en slik situasjon er det rimelig å sammenlikne med en Johan Koss som måtte argumentere for å få to skøyter, og som måtte være sin egen materialforvalter, vaktmester, manager, lege, trener, sjåfør, ryddegutt, samt instruktør for nybegynnere. Er det noen som tror at han under sånne forhold ville gått 10.000-meteren på 13.30. Er det noen som tror at han ville kommet til finalen i OL – all den stund de andre løperne fra andre land hadde støtteapparat som normalt i 1994?. Men det er altså dette som myndigheter og Forskningsråd synes å tro om forskerne”.

Et program blir til. I et områdestyremøte i oktober i 1994 ble så Seljelid bedt om å utdype sine ideer i et forprosjekt i henhold til et mandat. Hensikten med forprosjektet var å utdype mulighetene og forutsetningene for å etablere et toppforskningsprosjekt i Norge.

Rapporten fra forprosjektet (Seljelid, 1995) ble ferdigstilt høsten 1995 og avlevert til områdestyret. Med basis i en drøfting av hva som fremmer toppforskning munnet rapporten ut i følgende hovedmomenter for hvordan et toppforskningsprosjekt i Norge kunne organiseres¹:

¹ Arbeidet med forprosjektet startet med en intervjurunde der ledende internasjonale (Nobelprisdeltagere) og nasjonale forskere innen medisin ble spurt: Hva ville – ut fra norske forutsetninger – de mest effektive tiltak være for å fremme norsk medisinsk forskning? Alle svarte – uavhengig av hverandre – nesten det samme:

- et toppforskningsprosjekt må ha en selvstendig organisasjon og et eget økonomisk grunnlag ("om nødvendig - får anledning til å styrke sin økonomi utenfra)
- ha et styre med personer med ledelseserfaring fra topp-prosjekter (kultur/idrett/forskning/næringsliv)
- styreleder bør ha vide organisatoriske fullmakter med et lite sekretariat som støtte
- ha et faglig utvalg som gir styret råd med hensyn til forskere som en skal satse på
- Forskningsrådet/MH's områdestyre vedtar organisasjonsform, vedtar retningslinjer, oppnevner styreformann. Styret for Toppforskningsprosjektet vedtar selv mål og delmål for virksomheten samt arbeidsform.

Områdestyret drøftet rapporten fra forprosjektet i to møter. Det var enighet om at et eventuelt toppforskningsprosjekt vil betinge annen finansiering enn ordinære departementsmidler (sak MH 75-95).

På områdestyremøtet i mars 1996 vedtok en å etablere et toppforskningsprogram med en langsiktig ramme på 5 år (1998 – 2002). Rolf Seljelid ble utnevnt som leder for programstyret. Den organisasjonsform man valgte for øvrig for programmet, hadde en rekke fellestrekk med Seljelids forslag i rapporten fra forprosjektet. Områdestyret la imidlertid inn en forutsetning som ikke var så sterkt framme i forprosjektet (sak MH 26-96):

"Det er en forutsetning for realisering av programmet at det i tillegg til Forskningsrådets grunnbevilgning får en betydelig ekstern finansiering, fortrinnsvis fra næringslivet og andre private kilder.

Som vi senere skal utdype, skilte Toppforskningsprogrammet seg fra de andre av MHs virkemidler på flere punkter, først og fremst gjennom en relativt selvstendig organisasjon: Områdestyret vedtok å opprette et eksternt programstyre og et eksternt sekretariat knyttet til styreleders arbeidssted. Om programstyrets viktigste oppgave het det følgende i referat fra områdestyremøte i september 1996:

"En av programstyrets viktigste oppgaver framover er å skaffe eksterne økonomiske bidrag til programmet. I tillegg til finansieringsplaner skal styret utarbeide mål, delmål og arbeidsplaner for virksomheten".

Som intensjonen var, avspeilet styresammensetningen i det første styret faglig/samfunnmessig bredde (nåværende styresammensetning, se 2.3):

- Professor Rolf Seljelid (leder)
- Høyesterettsadvokat Jon Gundersen
- Professor Stener Kvinnsland
- Professor Kaare R. Norum
- Direktør Håkon Langballe
- Redaktør Kristin Clemet

-
1. Finne de beste yngre, etablerte forskerne
 2. Gi dem adekvate, langsiktige økonomiske rammer
 3. Skjerm dem mot trivielle forstyrrelser
 4. La dem fritt få følge de spor som deres begavelse utpeker (Forprosjektet, 1996).

Utover høsten 1996 fullførte styreleder arbeidet med sammensetningen av styret for Toppforskningsprogrammet som så ble oppnevnt av områdestyret. Så startet to sentrale prosesser: Arbeidet med å skaffe næringslivsstøtte og utvelgelsen av forskere som programmet skulle støtte (jf. 2.4 og 2.5).

Programmet utvides. I 1997 var tre forskere innlemmet i programmet. Disse tre ble valgt etter en invitasjonsrunde til aktuelle universiteter og institutter (for å få forslag til kandidater) og etter en vurdering av sakkyndige på høyt internasjonalt nivå (se nærmere omtale i 2.5). De førte to-tre årene av programperioden viste det seg vanskelig å få til en forventet næringslivsfinansiering, men som løste seg langt på vei i 2000/2001 (jf. 2.4). Det bidro til at en i 2001 fant å kunne utvide programmet med 5 nye forskere. I et budsjettnotat fra programstyret til områdestyret påpekte styreleder følgende:

”Ut fra den kontakt vi har med norske medisinske/biomedisinske forskningsmiljøer har styreleder på spørsmål fra ledelsen i OMH antydnet at det kanskje pr. i dag er ca 12 forskere/forskergrupper på noenlunde samme nivå som de 8”.

Hva nå? Programmets første 5-års periode løp ut i 2002. Programstyret måtte nå ta stilling til ny programperiode, budsjettammer framover, styresammensetning, vedtekter og evaluering av programmet. Toppforskningsprogrammet ble behandlet på flere områdestyremøter i 2002. Et moment som fikk betydning for diskusjonen var Regjeringens forslag (Statsbudsjettet for 2003) om program for ”Framifrå unge forskarar”. På områdestyremøtet i november 2002 landet en på følgende vedtak (Sak MH 87/02):

- ”Områdestyret forlenger Toppforskningsprogrammets programperiode med ett år til 31.12.03. Oppnevningstiden for styrets medlemmer forlenges med ett år til 31.12.03.
- En eventuell økning i Toppforskningsprogrammets budsjett må avvende hovedsstyrets vedtak om organisering av og utlysingsprosedyre for satsingen Fremragende unge forskere.
- Toppforskningsprogrammet og Fremragende unge forskere må sees i sammenheng når TFP er evaluert og satsingen Fremragende unge forskere er etablert.

Programstyret på sin side har følgende planer for sitt videre arbeid – i fall det skal videreføres (vi siterer direkte fra programmets Årsrapport 2002):

- Utvide programmets økonomiske rammer slik at vi kan inkludere flere forskere/forskergrupper, gjerne med andre fagprofiler enn de nuværende (f.eks sykepleieforskning, psykologi, odontologi). Det siste vil naturligvis måtte være basert på en like streng og fokusert faglig vurdering som tidligere. Vi har tro på at det vil være mulig å reise betydelig mer privat økonomisk støtte.
- Utvikle den faglige virksomheten, både i forhold til interaksjonen mellom forskere/forskningen og samarbeidspartnerne – og i et videre perspektiv.
- Videreutvikle den faglige/administrative støtten til forskerne på en kreativ måte.”

To herrer. Ansvar for Toppforskningsprogrammet har vært delt mellom Styret for programmet og Områdestyret i medisin og helse, med Områdestyret som den overordnede instans. Med basis i det skriftlige materialet synes det som om dette har gått rimelig bra, men likevel ikke problemfritt for noen av partene. Toppforskningsprogrammet har vært behandlet på nærmest alle områdestyremøter hvert år siden oppstarten av programmet. Av styrereferater

og korrespondanse går det bl.a fram følgende: Fra Områdestyrets side har en reagert på at formelle sider (bl.a knyttet til oppnevning av styrerepresentanter og godkjenning av kontrakter) ikke alltid har vært overholdt fra ledelsen i Toppforskningsprogrammet sin side. Styreleder skriver riktig nok at ”Jeg skal ta min del av ansvaret for at kommunikasjonen mellom TFP og Forskningsrådet ved OMH ikke har vært prikkfri. Jeg er ikke god til den slags”. I dette brevet utdyper han så det han benevner ”kommunikasjonsproblemer og tvetydighet” i Forskningsrådets opptreden (brev fra styreleder i TFP til styreleder i Medisin og helse). Han påpeker bl.a at Forskningsrådet bruker unødig lang tid på å oppnevne nye styrerepresentanter og på å avgjøre programmets videre skjebne. Det siste kan skape usikkerhet rundt støtten fra sponsorer (brevet, ob.cit). Forskningsrådet ved Områdestyret svarer på sin side at det må avvente både evalueringen av programmet og utforming av satsingen ”Fremragende unge forskere” (OS møte MH 6/02).

2.2 Mål

I gjennomgangen av arkivmaterialet har vi ikke funnet eksakte målformuleringer (mål og delmål) for programmet, selv om dette var en hovedoppgave for programstyret ved oppstarten i 1996². I arkivmaterialet finner vi imidlertid en rekke henvisninger til ”visjoner”, ”oppgaver” og ”prinsipper”. Vi er dermed ikke i tvil om hensikten med dette programmet, men for evalueringsformål der en mer eksakt skal spore hva et tiltak har avfødt i forhold til målet, blir det viktig å ta utgangspunkt i de konkrete målformuleringene – hvis de fins. Om Toppforskningsprogrammet er det sagt følgende om formålet med satsingen:

Visjonen om å dyrke et sett forskere fram til Nobelprisnivå har vært der siden oppstarten (jf. 2.1):

”En aktuell overordnet målsetting er at det på sikt skal frambringes medisinske forskningsresultater som er av en slik karakter at de kan kvalifisere til vurdering i Nobelprisutvelgelsen”.

I et budsjettforslag noen år senere er dette konkretisert:

”Vi har høye mål: hvis vi får nødvendig støtte, skal en av forskerne være i Nobelprisklasse i løpet av 10 år. (Man kan ikke planlegge en Nobelpris i løpet av 10 år, men man kan planlegge slik at en kan bli foreslått, eller komme i betraktning”(Toppforskningsprogrammets budsjettforslag 2001 og 2002/2003, 26/3/01”).

Fra Toppforskningsprogrammets brosjyre fra 2002 har vi sakset følgende om programmets oppgaver:

1. Finne de absolutte beste yngre, etablerte forskerne og sats på dem
2. Gi dem adekvate, men ikke ekstravagante økonomiske midler så de kan bygge opp små grupper av selekterte forskere rundt seg
3. Skjerm dem mot unødige, trivielle forstyrrelser – men sørg for at de ikke blir isolert

² I styrevedtak (Områdestyret, Medisin og Helse, 26/3/1996) hette det bl.a at ”... programstyret utarbeider målsetting og delmål for programmet, samt arbeids- og finansieringsplaner”.

4. La dem fritt få følge de spor som deres begavelse utpeker.

Den vel mest konkrete målformulering vi har sporet er følgende:

”Hensikten med Toppforskningsprogrammet er å identifisere en elite av unge forskere og gi dem optimale økonomiske og arbeidsmessige rammevilkår for å utføre medisinsk forskning i internasjonal toppklasse”.

2.3 Organisasjon og styring

Toppforskningsssatsingen er som nevnt i kap. 1 den første og eneste satsingen i MH's portefølje som har vært organisert med eksternt sekretariat og styre.

Hovedelementene i styring og ledelse av programmet er:

- Programstyret
- Programsekretariatet ved sekretariatsansvarlig institusjon NORUT Medisin og Helse A/S
- Forskningsrådet ved områdestyret i Medisin og helse
- Områdestyret ved administrasjonen i Medisin og helse

Et femte og sjette organisatorisk element (men som ikke er knyttet til ledelsesfunksjoner) er:

- Forskerne som er støttet under programmet
- Institusjonene som forskerne er knyttet til.

Nedenfor orienterer vi nærmere om de to aspektene som skiller

Toppforskningsprogrammet fra Medisin og helses øvrige portefølje: Ordningen med et eksternt programstyre og et eksternt sekretariat (Forskningsrådets rolle ved Områdestyret er bakt inn i omtalen av programstyret):

Programstyret: Programmet ledes av et programstyre på inntil 7 personer (i dag 6 personer). Styremedlemmene, herunder leder, utnevnes for 5 år, med anledning til reoppnevning for i alt en periode. Styret utnevner styreleder, en høyt kvalifisert forsker som er lønnet etter avtale (1/5 stilling). Områdestyret oppnevner de øvrige styremedlemmene etter forslag fra styreleder (jf. vedtektene). Programstyret er gitt ”stor grad av organisatorisk og funksjonell frihet”. Områdestyret godkjenner programmets budsjett, men innenfor budsjettet har programstyret bevilgningsfullmakt. Ellers skal styret rapportere årlig om aktivitetene og prioriteringer i programmet (jf. bl.a. Sak MH 63/01). Forskningsrådet har en observatør i styret.

Som nevnt under 2.1: De to viktigste oppgavene for programstyret er å velge kandidater som skal støttes under programmet (jf. 2.5) og å skaffe ekstern finansiering (jf. 2.3).

Styret har hele tiden hatt en bred samfunnsmessig sammensetning; det nåværende styret består av følgende:

- Professor Rolf Seljelid (leder)
- Tidligere stortingsrepresentant Annelise Høegh
- Tidligere LO-leder Yngve Hågensen
- Divisjonsdirektør Camilla Stoltenberg
- Direktør Svein Wilhelmsen

- Rektor Jarle Aarbakke

I tillegg til oppgavene nevnt over, arrangerer Toppforskningsprogrammet ved styreleder (primært) og styret *faglige møter* der forskerne presenterer sine prosjekter og oppnådde resultater, ellers arrangeres en konferanse på Harahorn³ årlig de siste årene der et lite utvalg fremtredende personer fra forskning, kultur og næringsliv deltar. Programmet arrangerer også fra tid til annen andre typer sosiale/kulturelle tiltak (kunstutstillinger, filmvisning, teaterbesøk) der forskere, sponsorer, og andre med tilknytning til programmet deltar.

Programsekretariatet: Toppforskningsprogrammet har hatt ekstern administrasjon og regnskapsførsel i hele perioden. Dette har vært ivaretatt av NORUT Medisin og Helse A/S (sekretariatsansvarlig institusjon). Oppdraget som programsekretariat har innebåret to hovedoppgaver:

- Administrasjon av styreleders og programstyrets virksomhet innenfor det årlige administrasjonsbudsjett fastsatt av Områdestyret. Sekretariatsansvarlig institusjon har arbeidsgiveransvar for styreleder og sekretær.
- Administrasjon av bevilgningene til de utvalgte forskerne under programmet. Disse bevilgningene kan benyttes til lønn, utstyr og drift.

Sekretariatsoppgavene i NORUT for programmet er i dag ivaretatt av en prosjektkoordinator i 1/2 stilling.

Kontrakten med NORUT Medisin og Helse A/S av 15/5 1998 utløp ved utgangen av 2001. Kontrakten ble imidlertid fornyet i første omgang for programmets første periode (ut 2002) og på nytt fornyet med prolongeringen av programmet ut 2003 (Sak MH 63/02 og sak MH 6/02).

2.4 Finansiering

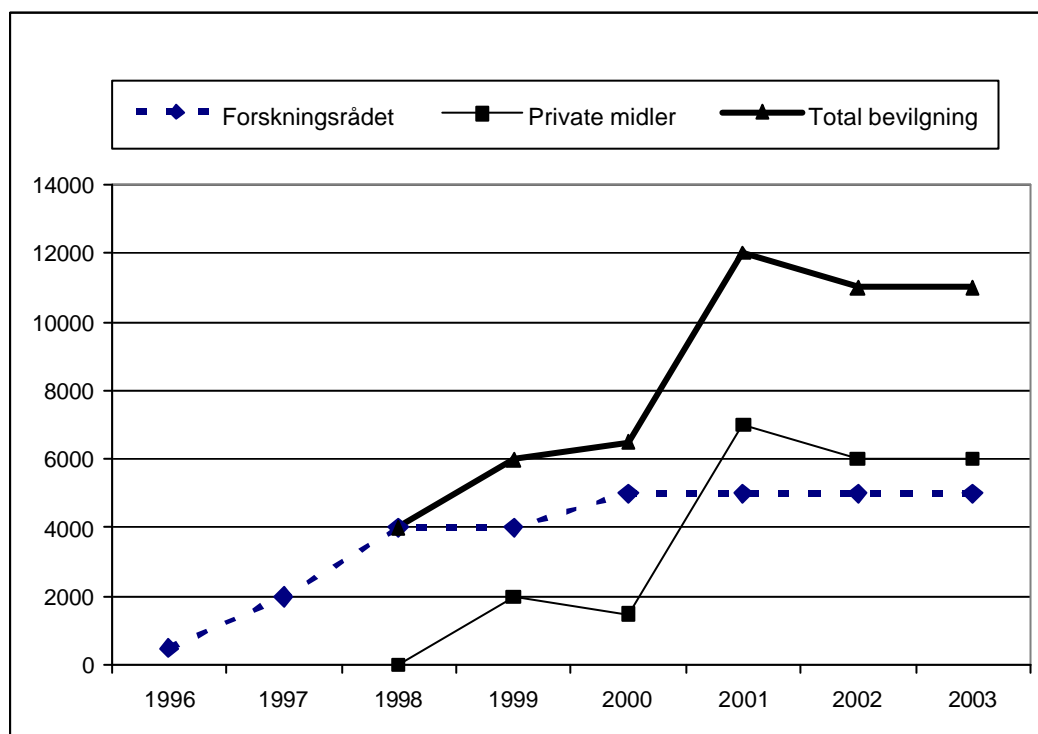
Totale inntekter i Toppforskningsprogrammet var i 2002 14, 6 mill kr (inkludert overføringer fra 2001 på 3,4 mill og renteinntekter). Toppforskningsprogrammet har hatt to hovedinntektskilder, Forskningsrådet og eksterne inntekter fra ulike private kilder. For en oversikt over inntekts- og utgiftssiden for inneværende år viser vi til vedtatt budsjett for Toppforskningsprogrammet for 2003 (tabell 1):

³ Harahorn-konferansene finansieres ikke av Toppforskningsprogrammet, men dels av UFD (jf. 2.4) og dels av eventuelle bidrag fra sponsorer.

Tabell 1: Toppforskningsprogrammet, budsjett 2003

Inntekter	
Norges forskningsråd	5.000
Ubenyttet i 2002, overføres	1.100
AstraZeneca AS	1.500
Svanhild og Ame Must's fond	1.500
Kistefos AS	1.500
Sigval Bergesen d.y. og hustru Nanki's stiftelse	1.500
Total	12.100
Utgifter	
7 forskere à 1,4 mill.	10.860
Programleder og spesialrådgiver til sammen 1/5 stilling	175
Sekretærhonorar	65
Driftsutgifter/utstyr	20
Reisebudsjett	70
Styrearbeid	20
Overhead Norut	546
Totale utgifter	11.756
Udisponert	344

Figur 1 viser utvikling innenfor de to hovedinntektskildene: Forskningsrådet og private kilder:

Figur 1: Toppforskningsprogrammets inntekter i perioden 1996(98) – 2003 (i 1000 kr)

Tabell 2 gir en nærmere oversikt over finansieringen av Toppforskningsprogrammet i perioden 1998 – 2003.

Tabell 2: Finansiering av Toppforskningsprogrammet, 1996(98) – 2003

	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Forskningsrådet*	4.000	4.000	5.000	5.000	5.000	5.000
Private midler:	0	2.000	1.500	7.000	6.000	6.000
- Astra/Astra Zeneca		1.000	1.000	1.500**	1.500	1.500
- Statoil		1.000		0.500		
- S & A Must's fond				1.500**	1.500	1.500
- Kistefos AS				1.500**	1.500	1.500
- Kreftforeningen			0.500			
- Svein Wilhelmsen				0.500		
- Sigval Bergesen d.y. og hustru						
Nanki's Almennyttige stiftelse				1.500***	1.500	1.500
Total bevilgning	4.000	6.000	6.500	12.000	11.000	11.000

* Det har vært overføring av midler mellom år, slik at totalforbruket per år har ikke vært det samme som budsjett per år.

Det er bl.a. overført 3,4 mill. fra 2001 til 2002 pga. at de nye toppforskerne ikke kom i gang før halve året var gått.

** Det foreligger tilsagn for tre år for disse tre sponsorene.

*** Av prinsipielle grunner har ikke styret i stiftelsen ønsket å binde stiftelsen til fremtidige forpliktelser og forbeholder seg derfor å stå fritt med hensyn til bevilgningen i flere påfølgende år slik det er uttrykt ønske om.

Forskningsrådets bevilgning. Forskningsrådet har bevilget penger til programmet siden 1996 med knapt 30.mill kr. totalt. Som det går fram av figur 1 gikk Rådet inn med 0,5 mill kr det første året (1996), økte så bevilgningen til 4 mill kr i et par år og har de siste årene bevilget 5 mill. kr årlig (jf fig. 2).

Som vi var inne på i 2.1; Områdestyret har siden oppstarten av programmet stått fast på at: "Det er en forutsetning for realisering av programmet at det i tillegg til Forskningsrådets grunnbevilgning får en betydelig ekstern finansiering ..." (Sak MH 26/96 og Sak MH 70/02). Men på områdestyremøtet i oktober i 2002 understreket styreleder at "Forskningsrådet har en garantiforpliktelse hvis de private midlene skulle falle vekk og det er begrenset hva Forskningsrådet kan garantere for" (Sak H 87/02).

Private kilder. Totalt har 7 sponsorer bevilget 22,5 mill. kr. til programmet (jf. tabell 3). Det er i dag 4 sponsorer knyttet til programmet, alle disse 4 har hatt tre-årige kontrakter på 1,5 mill pr år som går ut i 2003. Astra Zeneca har hatt lengst tilknytning (5 år) og totalt bevilget mest til programmet, 6,5 mill kr, Astra Zeneca har også finansiert faglige tiltak i programmet (seminarer, faglige møter) som faller utenfor hovedbevilgningen.

Vi viser til tabell 3 nedenfor som lister opp de ulike sponsorene samt med hvilket beløp hver av dem totalt har satset i programmet:

Tabell 3: Sponsormidler til Toppforskningsprogrammet. Hele perioden

Den norske Kreftforening	500 000
Statoil	1.500 000
Svein Wilhelmsen	500 000
AstraZeneca AS	6.500 000
Kistefos AS	4.500 000
Svanhild og Arne Must's fond	4.500 000
Sigv. Bergesen og hustru Nakis fond*	4.500 000
Total	22.500 000

Programstyrets ambisjon er å få med 5 samarbeidspartere som hver bidrar med 1,5 mill kr. hvert år i minst 3 år. "Grunnen til at vi – etter drøftelser bl.a med samarbeidspartnerne – vil ha med såpass få – er at det blir enklere og mer effektivt å organisere det videre samarbeid" (Årsrapport 2002).

Utdannings- og forskningsdepartementet (UFD). En skal heller ikke glemme UFD som ved et par anledninger har bevilget midler til programmet: 25 000 i 2002 (faglig møte) og hele 400 000 kr i 1999 som ikke gikk til programmet direkte, men knyttet til aktiviteter i grenseland – til seminarer og prosjektet ”Små prestasjonsgrupper”.

Forskernes bevilgninger. Som det går fram av tabell 1 får hver enkelt forsker nå 1,4 mill pr år. Forskeren tegner kontrakt med programmet og ikke med den institusjon vedkommende er ansatt ved (*personlig kontrakt*). Toppforskningsbevilgningen kan benyttes til lønn, utstyr eller drift. Forskerne selv er lønnet av den institusjon som de er ansatt ved, men post.docs eller teknikere eller andre som den enkelte forsker ansetter og lønner for toppforskningsmidler, har NORUT Medisin og Helse arbeidsgiveransvar for. Det dreier seg i dag om 14 personer.

Administrasjonsutgifter. Totale administrasjonsutgifter for programmet var i 2002 vel 1 mill. kr. Administrasjonsutgiftene omfatter lønn til programstyreleder i 1/5 stilling, lønn til sekretær i 1/2 stilling (fra 2001, tidligere var sekretærandelen 1/4 stilling), reisebudsjett og seminarer (jf tabell 1). Den største posten er imidlertid en årlig godtgjørelse til sekretariatsansvarlig institusjon NORUT Medisin og Helse A/S som i 2002 var på 465 000 kr (140 000 fra grunnbeløpet fra Forskningsrådet pluss 5% av private midler til programmet).

2.5 Forskerne og forskningen

Toppforskningsprogrammet støtter i dag 8 forskere. Programmet inkluderte de første tre forskerne i 1998. 5 nye forskere ble innlemmet i 2001, disse 5 fikk i likhet med de tre første kontrakt for tre år (til 01.07.04 for fire av dem og 01.10.04 for en av dem). De 8 forskerne, alle innenfor biomedisinske fagfelter - og alle gruppeledere, er:

- Niels Chr. Danbolt, professor, Fysiologisk institutt, UiO
- Terje Johansen, professor, Biokjemisk avdeling, UiT
- Arne Klungland, forsker, Avdeling for molekylær biologi, Rikshospitalet/UiO
- Stefan Krauss, professor, Avdeling for molekylær biologi, Rikshospitalet/UiO
- Helga Refsum, professor, Institutt for Farmakologi, UiB
- Harald Stenmark, professor, Institutt for Kreftforskning, Det norske radiumhospitalet/UiO
- Fahri Saatcioglu, professor, Avdeling for molekylær cellebiologi, Biologisk institutt, UiO
- Kjetil Tasken, professor, Institutt for medisinsk biokjemi, UiO

Seleksjons- og evalueringsprosedyrer. Som nevnt i 2.1 er forskerne i programmet selektert og evaluert på et meget høyt internasjonalt nivå, mer konkret innebærer det følgende:

I 1997 gikk programmet ut med en invitasjon til universiteter og institutter innen de aktuelle fag om å forslå aktuelle kandidater som kunne støttes under Toppforskningsprogrammet. Ca. 30 forslag kom inn. Dokumentasjonen av disse kandidatene ble oversendt til en internasjonal (svensk) ekspertkomite utgått fra Nobelkomiteen og kretsen omkring⁴. I et notat til områdestyret påpeker styreleder at:

⁴ Komiteen av sakkyndige bestod av: Professor Annika Dahlstrøm, Professor Georg Klein, Professor Torvard Laurent, Professor Nancy Pedersen og professor Lennart Philipson.

”Vi understrekte meget sterkt overfor de sakkyndige at det eneste kriterium som skulle anvendes i seleksjonen var vitenskapelig excellence” (underlag til Sak MH 26/01).

Ekspertene valgte ut tre forskere (Stefan Krauss, Harald Stenmark og Helga Refsum). De tre forskernes progresjon gjennom en tre-års-periode ble så evaluert i 2001, av den samme ekspertkomiteen i 2001, forsterket med et norsk medlem (Professor Per Brandtzæg).

I 2000 gikk programmet ut med ny invitasjonsrunde til universiteter og institutter (80 instanser) med påfølgende vurdering av aktuelle kandidater internasjonalt. En benyttet samme ekspertkomite, utvidet med spesialsakkyndige – for å få en vurdering på samme nivå som første gang. I denne omgang ble 7 forskere innstilt (en gruppe på fire som de sakkyndige fant ikke å kunne prioritere innbyrdes, så en gruppe på tre som ble rangert innbyrdes. Som nevnt i 2.1, vedtok områdestyret å innlemme fem av de 7 selekterte forskerne i andre runde i programmet) i 2001.

De tre første forskerne ble altså evaluert etter 3 år i 2001- og skal etter intensjonen evalueres for andre gang i 2003 sammen med de 5 siste som skal evalueres for første gang. I fall evalueringen ikke er positiv for en forsker, skal det håndteres slik i følge styreleder:

”Dersom progresjonen ikke anses som tilfredstillende, vil det gis en kort tidsfrist (1/2 –1 år?) for forbedring, hvis denne heller ikke finnes tilfredstillende vil bevilgningen raskt (1-2 år?) nedtrappes til 0” (brev fra styreleder til OS, 8/1/98).

For en nærmere presentasjon og omtale av de 8 forskerne og deres vitenskapelige arbeider viser vi til brosjyren ”Toppforskningsprogrammet 2002”. Her nøyer vi oss med et utdrag fra et oppslag i Aftenposten om de 8 toppforskerne (07/07/2002):

”Men de er allerede på et høyt internasjonalt nivå , flere av dem med banebrytende resultater bak seg, og med artikler publisert i internasjonale medisinske tidsskrifter som ”Science”, ”Nature”, ”Cell” og ”Nature Cell Biology”. De forsker på celler, gener og molekyler, noe som kan få stor betydning for din eller kommende generasjoners helse enten det gjelder HIV, hjerte og karsykdommer, nervesykdommer eller kreft”.

To av forskerne har mottatt den nordiske Jahres pris for fremragende medisinsk forskning, Harald Stenmark og Kjetil Tasken.

Varighet. Med hensyn til hvor lenge forskeren i programmet kan forvente å få støtte er noe diffust. Styreleder Seljelid svarte slik på et områdestyremøte i mai 2002:

”Med hensyn til periode for forskerne svarte Seljelid at langsiktighet i en slik satsing er viktig. Uten at det har vært anledning til å diskutere dette i styret, kan han tenke seg en absolutt grense etter to forlengelser av perioden, dvs. totalt maksimum 9 år, eventuelt inkludert noe nedtrapping i siste periode” (Styremøte MH, 18/10/2001).

2.6 Respons i omgivelsene

Det tenkes her på mediaomtale og politikers- og andre myndigheters (utover Forskningsrådet) interesse og engasjement i Toppforskningsprogrammet.

Flere statsråder har vist interesse i programmet: Fra 1996 byr arkivet på brev fra henholdsvis daværende helseminister og tidligere forskningsminister Gudmund Hernes som ønsket Toppforskningsprogrammet varmt velkommen. Og daværende forskningsminister Reidar Sandal skrev følgende i et brev av 13. november:

”Ut frå mi vurdering er dette eit tiltak som vil kunne fremje kvalitet og fornying i grunnforskninga, eit verkemiddel som er høgt prioritert av Regjeringa. ... Det er mitt håp at styret for programmet i tillegg til grunnfinansieringa frå departementet vil lykkes i å oppnå at eksterne finansieringskjelder yter tilskot til formålet.”

Den påfølgende forskningsminister Jon Lilletun fant å bevilge 400 000 til aktiviteter knyttet til programmet i 1999, til prosjektet ”Små prestasjonsgrupper” (Sak 016/99).

Nåværende forskningsminister Clemet har ved flere anledninger vist til Toppforskningsprogrammet som en måte å ivareta eliten i norsk forskning. I Aftenposten (07.07.2002) framhever hun at ...” det er realistisk å etablere toppforskningsprogrammer også på andre fagområder”.

I den siste *Forskningsmeldingen* (1998/99) ble Toppforskningsprogrammet omtalt på tre steder i meldingen som et tiltak for kvalitet, prioritering og konsentrasjon (s.92, s.132, s.133).

Ellers har det vært en rekke *medieoppslag*: Vi har ikke den fulle oversikt, men teller 4 artikler i bladet *Forskning*, tre artikler i Aftenposten, herunder et helsides oppslag i Aftenposten av 07.07.02.

3 AKTØRENE SYNSPUNKTER

Forrige kapittel formidlet programhistorien i korte trekk med basis i skriftlige kilder. I dette kapitlet kommer de berørte parter til orde. Som vi var inne på i kapittel 1, er det mange grupper med legitimitet til å mene noe om programmodellen – som de involverte forskerne, institusjonene som forskerne er ansatt ved, programstyret, Forskningsrådet ved områdestyret i Medisin og helse og sist, men ikke minst: sponsorene.

Med rot i mandatet for dette oppdraget og vår tolkning av mandatet (jf. 1.2, 1.3) formidler vi dels synspunkter på programmet i stort – har det svart til forventningene? Og dels erfaringer med programmodellen - og spesielt de sidene som gjør den spesiell i Forskningsrådssammenheng: Ordningen med eksternt styre, eksternt sekretariat, ekstern finansiering (etter en spesiell modell) og personlige kontrakter.

For informasjon om type og antall informanter totalt og innenfor hver gruppe viser vi til kap. 1.4 og vedlegg 1.

3.1 Forskerne

Unisont fornøyde. De 8 forskerne er relativt enstemmige i sin dom: Toppforskningsprogrammet har fungert svært positivt. Først og fremst roser de måten Toppforskningsmidlene har tilflytt dem på - jeg oppsummerer ved stemmen til en av dem:

... ”en befriende, ubyråkratisk og fleksibel affære.”

Toppforskningsprogrammet har gitt dem anledning til å ta høyrisikoprojekter, kjøpe avansert utstyr – og vel det viktigste: å kunne ansette post.docs, teknikere, hovedfagskandidater, etc., nærmest på dagen gjennom sekretariatet ved NORUT MH i Tromsø. Hadde ansettelsene gått gjennom universitetet, ville det ha gått minst 2 måneder, hevder et par av forskerne.

Flere peker på ringvirkninger av programmet: Midlene innbærer for det første et kvalitetsstempel som gjør det lettere å rekruttere gode post docs til forskningsgruppene. Dessuten gir programmet status i EU-systemet: 3 av forskerne viser konkret til store høyrisikoprojekter som de mener de neppe ville ha fått tilgang til uten Toppforskningsprogrammet med den status det har gitt dem internasjonalt.

Samtlige viser til de sosiale samlingene i programmet som de setter stor pris på. De roser styreleders entusiasme, engasjement og omsorg – og som en uttrykker det:

... ”som beskytter oss uten å være konkurrent”.

På spørsmål om hvor det ville ha vært uten disse midlene – er de også ganske unisone: De ville ha kommet kortere, hatt mindre grupper, muligens publisert like mye, men mindre prestisjefyllt. Tre av dem uttaler at de med all sannsynlighet ikke hadde blitt i Norge. Flere av forskerne omtaler programmet som ”helt avgjørende”. Men viktigst av alt er langsiktigheten som ligger i disse midlene som gjør at de kan satse på utfordrende risikoprojekter.

Flere peker på at programmet har bidratt positivt miljømessig både innad i gruppen og i et bredere fagmiljø på det aktuelle instituttet som forskeren er knyttet til: Man er stolt over å være del av et fagmiljø som har nådd til topps i Toppforskningsprogrammet.

Er 1,4 mill tilstrekkelig? Forbausende mange av forskerne svarer ja på dette spørsmålet: På toppen av de andre midlene de har, er den årlige summen på 1,4 mill. fra Toppforskningsprogrammet et svært verdifullt tilskudd som monner. Samtlige forskere framhevet dette med unntak av en som mener at Toppforskningsmidlene (i tillegg til de andre bevilgningene) langt fra er nok for å komme opp på et konkurrerende nivå i forhold til internasjonale kolleger. Nå hører det med til historien at flere av disse forskerne har langsiktige midler fra andre kilder som også monner som Sentre for framragende forskning, FUGE, "miljøstøtte" og Krefthforeningen. En av forskerne fikk tildelt karrierestipend (et virkemiddel i regi av Medisin og helse som også er individbasert som TFP) samtidig som han fikk innpass i Toppforskningsprogrammet. Han måtte så velge mellom de to støtteformene og sa fra seg karrierestipendet. Vedkommende (også enkelte av de andre forskerne som nevner denne saken) er uenig i at tilslag på ett virkemiddel skal hindre en i å dra nytte av et annet.

Vellykket organisasjonsmodell. Ingen av forskerne har vesentlige innvendinger mot programmodellen. Ingen har problemer med den eksterne næringslivsstøtten – tvert i mot: de fleste framhever dette som positivt og peker på at slik ekstern støtte generelt bidrar til et tettere samkvem mellom forskning og samfunn og er et helt nødvendig tilskudd når de offentlige midlene ikke strekker til.

Når det gjelder synspunkter på styret for Toppforskningsprogrammet og især den brede deltakelsen, ser informantene positivt på det: Et bredt sammensatt *styre* er nok et element som bidrar til et nærmere forhold mellom forskning og det øvrige samfunn. For øvrig er styret (bortsett fra styreleder) relativt fjernt for flere av forskerne. Den eksterne *sekretariatsfunksjonen*, derimot, er de velkjente med og som alle har et utmerket forhold til. Det gjelder også ordningen med *personlige kontrakter* som i følge alle forskerne er et viktig element som gjør dette programmet til en ... "enkel og fleksibel materie". På spørsmål om hvorvidt personlige kontrakter skaper problemer i forhold til instituttkolleger og/eller institusjonsledelse hadde ingen av forskerne opplevd det (bortsett fra en som generelt hadde opplevd en del problemer i kjølvannet av Toppforskningsmidlene, problemer som vedkommende selv framhevet ikke kan ses isolert fra personlige forhold).

Ingen av forskerne hadde sterke synspunkter på seleksjons- og evalueringsprosedyrene i programmet, men vi vil likevel nevne at de fleste kjente seg litt usikre på om alle talenter ble fanget opp ved modellen om "å bli foreslått" av andre (jf. 2.5). Flere nevnte muligheten av en åpen utlysning i tillegg til den som i dag går ut til institusjonene slik at en forsker også har muligheten til å foreslå seg selv.

Trenger både TFP og SFF. Hva bør skje med Toppforskningsprogrammet framover? Hvordan vurderer forskerne dette programmet i forhold til andre typer virkemidler i grenseland som Sentre for fremragende forskning (SFF) og det nye tiltaket: Program for fremragende yngre forskere?

Alle er samstemte: De ser helst at Toppforskningsprogrammet fortsetter i samme spor som nå med den fleksibilitet og langsiktighet som kjennetegner programmet. Ikke alle kjente til at et nytt tiltak for yngre forskere er stablet på beina, men alle så positivt på det, og noen understreket at de burde forbeholdes yngre forskere enn dem som er innenfor

Toppforskningsprogrammet, der nesten alle hadde egne grupper før de fikk toppforskningsmidlene. Men når det gjelder de helt unge forskerne, bør en i tillegg til vitenskapelig kvalitet også etterspørre og vurdere kandidatenes evne til *forskningsledelse*. Dette framhevet flere av forskerne og la til at dette ikke er så nødvendig innenfor Toppforskningsprogrammet der de fleste hadde demonstrert slike evner ved å ha etablert egne grupper som fungerte godt før de fikk programmidlene.

Når det gjelder SFF ser forskerne (med unntak av en) positivt på dette virkemidlet: De viser til at vi trenger både et Toppforskningsprogram som er individbasert og SFF som er gruppebasert. Hvordan Toppforskningsprogrammet bør stille seg til dette nye tiltaket for fremragende yngre forskere, har ingen av forskerne helt klare oppfatninger om – det avhenger av utformingen – men som nevnt: Alle de 8 forskerne ser helst at Toppforskningsprogrammet fortsetter som nå. I fall programmet skulle omorganiseres på noen måte, er de alle klare på at midlene fortsatt bør kjennetegnes av den langsiktighet og fleksibilitet som Toppforskningsprogrammet har representert.

3.2 Toppforskningsprogrammet v/styret

Av de fire styrerepresentantene vi samtalte med, er styreleder den eneste som har bekledd sitt verv siden starten, to av representantene har imidlertid lang fartstid, ca 5 år og en er relativ ny (våren 2001).

Vellykket ide. Alle valgte å gå inni styret fordi de synes Toppforskningsprogrammet var et nytt og spennende tiltak. De syns alle at programmet har svart til forventningene og de benytter termer som ”suksess”, ”bevist seg selv” og ”levedyktig”. De peker på at forskerne er svært fornøyde, sponsorene engasjerer seg, også utover å bevilge penger og en har skapt en faglig/sosial ramme rundt programmet som skiller det fra andre forskningsprogrammer de kjenner til. De tre ordinære styrerepresentantene påpeker styreleders betydning for utviklingen av programmets utvikling og resultater.

Styreleder selv reflekterer slik rundt programmet etter 6-7 års drift:

”Vi hadde en hovedambisjon med programmet: Å legge til rette for begavelser - og det har vi lyktes med. Programmet har et minimalt byråkrati og et lavt administrasjonsbudsjett. Programmet yter omsorg for den enkelte forsker – men det vi ikke helt har funnet løsningen på, er balansen mellom det å være der for forskerne, og det ikke å forstyrre.”

Styreleder peker på to nøkkelfaktorer for programmets suksess: Et godt styre og en anerkjent internasjonal evalueringskomite – ”jeg henvendte meg til Nobelkomiteen”. Begge disse faktorene har vært sentrale for å utløse private midler: ”Gode styrerepresentanter har åpnet dører for meg i næringslivet – vi hadde ikke fått til noe av dette uten et godt styre”.

Kan forbedres. Til tross for en god ide og innfridde forventninger, mener likevel et par av representantene at de er sider ved programmet som kan diskuteres og forbedres. De fire informantene er heller ikke unisone når det gjelder hvilken form programmet bør videreføres innenfor.

En av styrerepresentantene er noe ambivalent til måten styret har vært ledet på: Vedkommende savner referater fra styremøter, sakspapirer og viser til flere avlysninger av møter. Vedkommende har vært på ett ordinært styremøte siden tiltredelsen i 2001. Et par av representantene kommenterer forholdet mellom programledelsen og Forskningsrådet – at det har vært noe støy og at det er uheldig. En av dem mener at begge parter må ta sin del av ansvaret: På den ene siden kan vedkommende forstå styreleders frustrasjon:

”Forskningsrådet har vært greie og ryddige – men *langsomme*: Det har tatt Forskningsrådet veldig lang tid å beslutte rundt fortsettelsen – også Toppforskningsprogrammet har lidd under evaluering og reorganisering internt i Forskningsrådet”.

På den annen side viser et par av representantene til at enkelte i styret nok har vært preget av at de vet for lite om Forskningsrådets funksjonsmåte til å kunne innta en informert oppfatning av programeieren – ”det er ikke slik at ethvert byråkrati nødvendigvis er tungdrevet og ineffektivt!”. En annen av representantene uttaler også at det er viktig å ha de forvaltningsmessige sidene i orden og at ... ” styreleder nok ikke har hatt tilstrekkelig forståelse av at å behandle penger også har sine formelle sider”.

Styreleder på sin side peker på at forholdet til Forskningsrådet var tungt de første årene, en erfaring han deler med et annet styremedlem: De opplevde at programmet ikke ble møtt med genuin interesse og heller ikke med tillit – ”vi følte ikke at de stolte på oss”. Men ... ”nå har vi et godt forhold til Områdestyret”, i følge styreleder.

Til anklagen mot manglende formalia har styreleder følgende synspunkt (som han for øvrig også deler med et annet styremedlem): Dette er ikke et tradisjonelt akademisk program: Styret har bestått av personer med lang styreerfaring fra ulike deler av samfunnslivet og de kjenner spillereglene: Lojalitet er en grunnleggende forutsetning for arbeidet i et godt styre – man stoler på hverandre og referater trengs ikke, protokoller er tilstrekkelig. Et annet styremedlem påpeker at mye av dialogen i styresammenheng dessuten ikke har foregått på regisserte møter, men mellom styreleder og enkeltrepresentanter – for eksempel på vei til og fra et møte med en bedrift. Vedkommende framhever at nettopp det ukonvensjonelle har vært noe av styrken med Toppforskningsprogrammet.

”Og i alle fall i min tid var det stor enighet på møtene – hovedspørsmålet på hvert møte var: Hvordan nå næringslivet best mulig?”

Ulike syn på fortsettelsen. Hva bør skje med programmet videre? Bør programideen overføres til andre områder. Tolket vi de fire styrerepresentantene rett, mener de vel alle at programmet bør fortsette i en eller annen form. Ut over dette er ikke svarene samstemte hos de fire:

- *To av dem* (inkludert styreleder) mener klart at programmet bør fortsette som *nå* og gjerne overføres til andre områder i Forskningsrådet. De framhever at det nye Program for yngre fremragende forskere bør lære av Toppforskningsprogrammet. I fall ikke tilstrekkelig ekstern finansiering kan skaffes, bør Forskningsrådet kunne garantere. Styreleder for sin del mener at programmet ikke bare bør fortsette som *nå*, men også nå målet om 20-25 toppforskere. Han håper dessuten på at han - når tiden er inne for å beslutte rundt programmet - blir invitert til Forskningsrådets

- hovedstyre for å meddele sin visjoner for og erfaringer med Toppforskningsprogrammet.
- *Den tredje av informantene* mener at programmet i sin nåværende form ikke bør bli noe mer omfattende – å flytte store midler fra en rekke sponsorer i tillegg til Forskningsrådet krever en mer profesjonell oppfølging. Det har likevel gått bra hittil siden rammene har vært relativt begrensede. Når det gjelder fortsettelsen er dessuten vedkommende i tvil om f.eks sekretariatet må ligge eksternt; Forskningsrådet kan vel også ta hånd om disse oppgavene på en like fleksibel og ubyråkratisk måte som NORUT MH, hvis det gikk inn for det? I denne sammenheng påpeker vedkommende også (til felles med et annet styremedlem) at ordningen med personlige kontrakter bør drøftes. Vedkommende mener at det er bra med sponsormidler, men de bør ikke overgå 50 prosent av totalsummen og dessuten bør en tilstrebe en tettere kontakt med Forskningsrådet. Det ville ha styrket dialogen mellom partene. Vedkommende framholder også at evne til forskningsledelse bør tillegges vekt når yngre forskere selekteres for spesiell oppfølging.
 - *Den fjerde informanten*, med bred erfaring fra næringslivet, kjenner seg noe usikker på i hvilken grad det er realistisk å regne med langsiktige avtaler med næringslivet framover med dagens konjunkturer. Vedkommende er derfor i tvil om programmet bør utvides i noen grad. ”Dessuten”, legger vedkommende til, ”kan vel ikke styreleder holde på så mange år til?”.

3.3 Forskningsrådet v/områdestyret i Medisin og helse

De tre representantene (en som har fulgt programmet fra ide-stadiet i 1994 og til 2000 og de to siste lederne av Områdestyret) er alle positive til programideen. Noe kluss i forholdet mellom Forskningsrådet og programmet gjennom årene gjør imidlertid til at de ikke unisont applauderer programmodellen.

Konsensus om en god idé. Veteranen blant områdestyrerepresentantene memorerer de første møtene som behandlet ideen om et Toppforskningsprosjekt:

”Ideen engasjerte og vi diskuterte mye. Idrettsmetaforen og næringslivssponsing stod sterkt i kjølvannet av olympiaden på Lillehammer. Vi spurte oss dels om vi ønsket utviklingen med privat finansiering og dels om det ville være grunnlag for en næringslivsstøtte som monnet. Når modellen for et slikt program ble presentert, og som innebar et eksternt styre, spurte vi oss hvilken styring vi ville ha med dette. Men når områdestyret besluttet å iverksette ideen – var det med alles velsignelse”.

Alle tre peker på at Toppforskningsprogrammet på mange måter innledet en ny æra – det å dyrke fram og videreforedle *de gode*, en unorsk tradisjon. Toppforskningsprogrammet kom først – i kjølvannet fulgte ”karrierestipend”, FUGE – og det viktigste i denne sammenheng: Sentre for fremragende forskning. De viser alle til styreleders pådriverrolle både for å få programmet på dagsorden og hans engasjement for og nærvær i saken i ettertid.

”**Noe krøll**”. Men de kommenterer også problemene (som alle tre vier noe tid til i intervjuene): De peker på at det gikk veldig tregt med å skaffe næringslivsstøtte de første årene og at Forskningsrådet måtte gå inn med mye mer penger enn det hadde planlagt. De anklager likevel ikke programstyret for dette - ...”som gjorde så godt det kunne.” Det som

imidlertid har skapt noe irritasjon gjennom årene, er at programmet ikke har overholdt formelle rutiner ved en rekke anledninger (mht til kontrakter, oppnevning av styrerepresentanter og gitt mangelfull rapportering). De viser også til at i omtaler av programmet i medieoppslag og i andre offentlige fora ble Forskningsrådet (ved noen anledninger) framstilt av programledelsen som om det stod i veien for eller direkte forpurret programmet:

”Dette fant vi både urettferdig og underlig – spesielt i den perioden da programmet nesten utelukkende var finansiert av Forskningsrådet”.

Begge områdestyrelederne peker på at dette programmet har vært mer arbeidskrevende enn noen av de andre programmene de forvalter. Begge framhever at dette neppe skyldes programmodellen i seg selv. En av styrelederne reflekterer over hva som kan være årsaken til den tidvise kommunikasjonssvikten mellom Områdestyret og programstyret:

”En var seg vel ikke tilstrekkelig bevisst at ordningen i *praksis* kom til å innebære to programeiere: Det var vel noe med at programmet opererte vel fritt og uavhengig enn det vi var komfortable med. Vi finansierte nesten alt de første årene og anså rimeligvis programmet som et ledd i vår virksomhet. Mens styreleder hadde behov for større rom enn det Forskningsrådet kunne gi. Men når begge parter møttes, hadde vi alltid en god dialog.”

En annen styrerepresentant peker også på at Forskningsrådet nok burde ha gjort mer forarbeid før en iverksatte programmet, det gjelder spesielt i forhold til finansieringsmodell: Med bakgrunn i erfaringer fra England peker han på at en også kunne ha vurdert det motsatte konsept der man gikk til næringslivet først - og så gikk det offentlige inn med midler.

”Styret med styreleder har hatt flere ildsjeler som sikkert kunne ha jobbet fram avtaler før en gikk inn med offentlige midler, f.eks 50 prosent.”

Krevende modell. Som nevnt er de alle positive til programideen i stort, men understreker at erfaringen tilsier at dette er en særdeles krevende modell - med personlige kontrakter, eksternt styre, eksternt sekretariat og eksternt finansiering. Og framfor alt krever modellen ildsjeler i styret. Den ene av styrelederne er også opptatt av hva som skjer hvis de private midlene uteblir, ...”vi står ansvarlig”. Han syns også at ordningen med et eksternt sekretariat er en anomali”.

Hva nå? Ingen av de tre styrerepresentantene svarte entydig på dette. En av styrelederne oppsummerer slik:

”Alt i alt er modellen et krevende og usikkert foretak - spesielt om den utvikles i stort skala.” Men bringer den inn penger, er det et godt nok argument for å holde på den”.

Den andre styrelederen skisserte følgende scenarier:

- ”1)Programmer fortsetter som nå
- 2)Det sluses inn mot det nye ”Program for yngre fremragende forskere
- 3)En form for symbiose mellom Toppforskningsprogrammet og Program for yngre fremragende forskere.”

Og han legger til:

”Denne modellen bør gjerne overføres til andre områder, men den krever ledere som brenner for saken, vedkommende må gjerne få vide fullmakter, men Forskningsrådet må få en tilstrekkelig og hensiktsmessig rapportering på egne midler.”

3.4 Sponsorene

De tre sponsorene som vi har intervjuet har alle hatt flerårige kontrakter med Toppforskningsprogrammet og slik kjenner programmet godt. Astra Zeneca har som nevnt i kap 2.4 deltatt i programmet i hele 5 år og har også finansiert faglige/sosiale arrangementer i programmets regi - utover den årlige bevilgningen. To av sponsorene har også hatt/har representanter i styret. Sponsorene støtter programmet på en – som de selv formulerer det – ”uselvisk måte” – de forventer ikke å få noe igjen utover en potensiell ”good-will” og en viss synlighet som Toppforskningsprogrammet måtte medføre.

Hvorfor støtte TFP? Selv om sponsorene vi har snakket med ordlegger seg noe ulikt, er begrunnelsene relativt like: De støtter programmet fordi det er uttrykk for en prioritering og en konsentrert satsing i norsk forskning. De støtter også programmet fordi det satser elitistisk – på de beste. Både konsentrasjon og elitisme har vært mangelvare i norsk forskningspolitikk, blir det sagt. Den ene sponsoren, selv en kunnskaps- og forskningsbedrift - prioriterer eliteprestasjoner generelt i sin sponsorvirksomhet, så vel innenfor idrett og kunst som forskning. De framhever alle at Toppforskningsprogrammet var et nytt og spennende tiltak på tampen av 90-tallet. Alle roser styreleder for hans uuttømmelige engasjement for saken – og at han har ... ”laget et miljø rundt sponsorlauget”.

En av sponsorene peker også på andre grunner til å støtte Toppforskningsprogrammet:

”Slik sponsorstøtte gir mulighet til å knytte nye og nyttige kontakter, den gir mulighet til et nyttig samarbeid med andre sponsorer, slik støtte bidrar også til å forankre et verdigrunnlag internt i bedriften og støtten kan også brukes i forretningsmessige visjoner for og profilering av en bedrift”.

Gjennomgående positive til programmodellen. Toppforskningsprogrammet er en suksess. Det understreker alle. De peker på den manglende tradisjon i Norge for næringslivsstøtte til langsiktig forskning – og at Toppforskningsprogrammet er et pionertiltak i så måte.

Om programmodellen mer konkret har de følgende oppfatninger: Alle peker på seleksjons- og evalueringsrutinene i regi av internasjonal toppekspertise som de finner veldig betryggende. Det samme gjelder den brede sammensetningen i styret for programmet. Alle tre sponsorene sier eksplisitt at den uavhengighet og habilitet som kjennetegner programmet, var svært viktig for at de valgte å støtte satsingen. Om de mer spesifiserte administrative sidene ved programmet har de ingen formening. Et par av dem påpeker at de er kjent med at forholdet mellom Forskningsrådet og programmet ikke har vært knirkefritt. En av dem peker på at det er viktig å få programmet inn i formelle former som skaper tillit begge veier. En annen sier:

”Vel kan de ha vært noen forvaltningsmessige feil i programmets regi, men hva gjør vel det når en på den annen side har etablert en levende og dynamisk organisme!”

Et annet problem som ofte kom på bordet i styret galdt kommersialisering av forskningen under Toppforskningsprogrammet. Hvem skulle pengene tilflyte? Forskerne? Programmet? Institusjonen? Sponsorene var opptatt av at midlene skulle spas tilbake i programmet. Spørsmålet forble ubehandlet i Forskningsrådet – noe som skapte irritasjon. Dette var forut for Bernt-utvalget og den nye loven om arbeidstakeroppfinnelser.

”Look to TFP”. Ikke overraskende er sponsorene klare på at programmet bør fortsette og to av dem er understreker at det bør fortsette langs de same baner som nå. Den tredje er i og for seg av samme formening, men peker på at i den tid vi er inne i nå, ikke skal være for optimistiske hva gjelder å innhente like mye sponsormidler som de siste årene – ”Dessuten kan vel ikke nåværende styreleder holde på vesentlig mye lenger”. Vedkommende ser derfor muligheten av å - ”å etter hvert sluse programmet inn i noe annet – som dette nye programmet for yngre forskere”.

Når nettopp dette nye tiltaket – Program for yngre forskere (jf. 2.1) – kommer på bane, er imidlertid alle sponsorene samstemte: Bruk Toppforskningsprogrammet som modell! En av dem uttrykte seg slik i denne sammenheng:

”Se på Toppforskningsprogrammet - det er en suksess. Ta det beste herfra og bring det inn i det nye programmet. Forskningsrådet bør spørre seg hvorfor tunge sponsorer har valgt å gå inn i Toppforskningsprogrammet i opptil 5 år!”.

Læresetninger om sponsorstøtte. ”Det er ikke bare å åpne lommeboken – som offentlige institusjoner som universiteter og Forskningsråd later til å tro!” - uttaler en av sponsorene. For øvrig tangerte alle sponsorene dette, og to av dem beskriver hvordan de har kjempet internt for å få ut midler til Toppforskningsprogrammet. Myndigheter og offentlige kunnskapsbedrifter bør ha klart for seg at: ”Det er en utfordring å gi penger til et langsiktig grunnforskningsbasert tiltak som Toppforskningsprogrammet”.

Et par av sponsorene framhever at den eneste måten å få til langsiktig verdiskaping i Norge, er gjennom et offentlig/privat partnerskap, gjerne med det offentlige i førersetet, men med aktive private investorer der en drar nytte av de private aktørers forretningsforståelse. I forlengelsen refererer vi den ene av sponsorene som kommenterer dette på mer generell basis i Dagens Næringsliv (Must, 20/5/03, s. 2):

” Vi må også legge til rette for at det neste ledd i kjeden – venturekapitalistene – finnes her hjemme, og at de lykkes med sin del av oppgaven. Det er viktig at vi har et nødvendig antall kompetente og langsiktige kapitalmiljøer. Det finnes ikke i dag”.

Et par av sponsorene peker også på at det ikke bør være for mange sponsorer innenfor et begrenset tiltak som Toppforskningsprogrammet – da misser en både laugsidentitet og synlighet.

En skal også være klar over at langsiktigheten i sponsorstøtte er normalt begrenset til 1-2 år: ”Etter et par år skifter en gjerne fokus fra f.eks forskning til kunst”. At Toppforskningsprogrammet har hatt sponsorer som har gått inn i opptil 5 år er unikt, mener en av sponsorene - og legger til:

”Å satse på såpass langsiktig sponsorstøtte av uselvisk og ideell karakter, er ikke umulig, men visse betingelser må være oppfylt: Å legge til rette for og vedlikeholde gode relasjoner med sponsorene er svært viktig – i Toppforskningsprogrammet har styreleder maktet det. Hvis det ikke eksisterer en sosial/faglig aktivitet utover bevilgningen, vil sponsorene normalt trekke seg etter 1-2 år”.

Vedkommende viser videre til at hans erfaring er at universitetene og Forskningsrådet behandler sine sponsorer stemoderlig: ”De tar i mot pengene, ja, men utover det møter vi i beste fall taushet – aldri en henvendelse som: Hei på deg – hyggelig at dere bidrar til norsk forskning!”.

Sponsorene trenger også omsorg – ”Verken universitetene eller Forskningsrådet har skjønnet dette i en verden av nesten bare offentlige bidrag” – og vedkommende konkluderer:

”Både utdanningsinstitusjonene og Forskningsrådet må ha en mekanisme for å ta hånd om sponsorer som oss – syte for at man godkjenner støtten, setter pris på den og viser at man synes den er viktig.”

3.5 Institusjonene som forskerne er knyttet til

Denne bolken baserer seg på intervju med dekaner på de tre medisinske fakultetene i Norge som huser toppforskere. Fokus her er dekanenes erfaringer med Toppforskningsprogrammet på egen institusjon og spesielt ordningen med *personlige kontrakter*.

For å få et bredt erfaringsgrunnlag med personlige kontrakter burde vi også ha intervjuet ledelsen på instituttene som forskerne er ansatt ved, samt ansatte i grupper som toppforskerne leder og som er ansatt på grunnlag av forskernes personlige kontrakter. Det har imidlertid ikke vært mulig innenfor rammen av evalueringen.

Vi repeterer fra kap 2.4 at ”personlige kontrakter” innebærer at forskeren inngår kontrakt med Toppforskningsprogrammet og ikke institusjonen vedkommende er ansatt ved. Forskeren kan benytte kontrakten relativt fritt; til utstyr, drift og lønn. Forskeren selv er lønnet av den institusjon vedkommende er ansatt ved, men post.docs eller teknikere eller andre som den enkelte forsker ansetter og lønner for toppforskningsmidler, har NORUT Medisin og Helse arbeidsgiveransvar for. Det dreier seg i dag om 14 personer.

Ulike synspunkter på personlige kontrakter. Blant de tre dekanene er det to som er klart kritiske til ordningen med personlige kontrakter og en som er positiv.

De to som er kritiske, framhever at ordningen vanskeliggjør planlegging og strategiarbeid. De er spesielt kritiske til ordningen hvis den skulle bli omfattende – dvs. at en rekke forskere ved et fakultet blir tildelt personlige kontrakter og slik ikke være del av ordinær drift og faglig virksomhet ved institusjonen. En av dem viser til *etableringen* av programmet og ordningen med personlige kontrakter:

” Institusjonen ble kuppet uten at vi en gang ble rådspurt eller informert”.

Begge dekanene er imidlertid mest opptatt av personene (teknikere, post.docs, hovedfagsstudenter, etc) som er ansatt på forskernes personlige kontrakter: Hva skjer hvis det

oppstår konflikt knyttet til den aktuelle ansatte eller i *forholdet* mellom toppforskeren og hans /hennes ansatte? Hvem har ansvaret? Hvem skal gripe inn - institusjonen som forskeren er ansatt ved eller kontraktspartner NORUT MH i Tromsø? Begge dekanene har opplevd slike dilemmaer i forbindelse med Toppforskningsprogrammet.

Den tredje dekanen har ikke reflektert direkte over denne ordningen før han nå får spørsmålet. Vedkommende har heller ikke erfart problemer i tilknytning til Toppforskningsprogrammet og personlige kontrakter på sin institusjon. Vedkommende sier seg, ved nærmere ettertanke, positiv til ordningen. Han konkluderer at toppforskerne er svært gode forskere som bør få styre seg selv.

Positive til programideen. Alle tre dekanene er imidlertid positive til selve programideen. En av dem peker imidlertid på at det er viktig å balansere tiltak som Toppforskningsprogrammet rettet mot *individet* mot tiltak rettet mot *grupper* som Sentre for fremragende forskning.

Når det gjelder programmodellen mer konkret, er alle tre dekanene stort sett positive til den med unntak av ordningen med personlige kontakter som altså to av dem er kritiske til. Disse to dekanene er for øvrig også kritiske til ordningen med et "frikoblet" – som de benevner det - sekretariat i Tromsø.

To av dekanene kommenterer seleksjonsmekanismene i programmet spesielt. En av dem påpeker at disse har fungert tilfredstillende hittil, men at komitemedlemmene nå begynner å bli gamle. Den andre dekanen bestrir ikke komiteens anseelse og kompetanse, men stiller spørsmål ved habiliteten og peker på det nære forholdet mellom styreleder og komitemedlemmene.

4 OPPSUMMERING OG EVALUERING

Med basis i mandatet for dette oppdraget skilte vi innledningsvis mellom to typer evaluering: En mål-resultatevaluering der vi spør: Utvikler Toppforskningsprogrammet seg i tråd med målet for satsingen? Dernest en organisasjonsevaluering der vi forholder oss til programmodellen mer spesifisert og drøfter dens egnethet for å innfri mål og forventninger. I dette kapitlet tar vi utelukkende stilling til programmets resultater og funksjonsmåte – hittil. Anbefalinger følger i neste og siste kapittel.

Drøftingen innenfor begge evalueringstypene er basert på informasjonen i kapittel 2 og 3. Oppsummerende vurderinger og konklusjoner er uthevet som egne punkt.

4.1 Mål-resultatevaluering: Har programmet svart til forventningene?

Hva er målet med Toppforskningsprogrammet? I mangfoldet av målformuleringer for programmet fant vi i kap. 2.2 at den mest eksakte er:

”Hensikten med Toppforskningsprogrammet er å identifisere en elite av unge forskere og gi dem optimale økonomiske og arbeidsmessige rammevilkår for å utføre medisinsk forskning i internasjonal toppklasse”.

Har så programmet lyktes med dette? Det dreier seg her om å vurdere to del-element:

- 1) Å finne de gode forskerne
- 2) Å gi dem gode (optimale) økonomiske og arbeidsmessige rammevilkår.

Seleksjon av forskere. Programmet har lyktes med å finne gode forskere. Ingen i vårt materiale bestrir det: Tvert om framhever de aller fleste informantene at programmet har hatt betryggende seleksjons- og evalueringsmekanismer. De peker på verdien av å ha en toppkvalifisert internasjonal komite som har evaluert forskerne, især framhever sponsorene dette. Vi vil likevel ikke unnlate å nevne at en av informantene sår tvil om nettopp habiliteten i denne sammenheng og peker på det nære forholdet mellom styreleder og komiteen (jf. 3.5).

Rammebetingelser. I mandatet for dette oppdraget er målet om arbeidsvilkår langt svakere formulert enn i intensjonserklæringen for programmet (jf. 1.2): ”... skape rammebetingelser for unge forskere på høgt nivå?” I svaret på dette spørsmålet støtter vi oss primært på forskernes egne synspunkter: De mener at midlene har vært en nyttig og tilstrekkelig sum på toppen av de andre midlene de har tilgjengelig (med unntak av en som gjerne skulle hatt en langt større sum). Programmet har dermed lyktes med oppgaven å skaffe tilstrekkelig midler til de 8 forskerne som nå er i programmet. Alle forskerne framhever at pengene har betydd mye for deres karriereutvikling og vi repeterer et avsnitt fra kap. 3.1 der de reflekterer over hvor de ville ha vært uten disse midlene:

”De ville ha kommet kortere, hatt mindre grupper, muligens publisert like mye, men mindre prestisjefylt. Tre av dem uttaler at de med all sannsynlighet ikke hadde blitt i Norge. Flere av forskerne omtaler programmet som ”helt avgjørende”. Men viktigst av alt er langsiktigheten som ligger i disse midlene som gjør at de kan satse på utfordrende risikoprojekter.”

Toppforskningsmidlene har gitt forskerne anledning til å kjøpe avansert utstyr, utvikle høyrisikoprojekter og ansette nøkkelpersonell i forskningsgruppen. Midlene innebærer et kvalitetsstempel og har generert penger til internasjonale høyrisikoprojekter (jf. 3.1). Forskerne framhever måten som disse midlene tilflyter dem på – enkelt og ubyråkratisk og slik bidrar til å optimalisere arbeidsbetingelsene. Alle forskerne påpeker at programmet gir dem noe mer enn rene penger: De faglige sosiale arrangementene hvert år setter de stor pris på. I listen over resultater som programmet har generert, må vi ikke glemme det vel viktigste: Forskingen. Tre av forskerne er nå evaluert etter tre år (i 2001) med svært godt resultat. De resterende 5 skal evalueres i inneværende år.

Oppsummerende: Programmet kan så langt vise til resultater som fullt er i tråd med intensjonen og målene for satsingen: Programmet har gjennom betryggende seleksjons- og evalueringsprosedyrer identifisert en gruppe forskere på høyt internasjonalt nivå. Programmet har etter hvert innhentet betydelig private midler som i dag overgår grunnbevilgningen fra Forskningsrådet. Nær alle forskerne melder om gode økonomiske rammevilkår, der midlene fra Toppforskningsprogrammet har spilt en viktig rolle. De priser måten midlene tilflyter dem på: Ubyråkratisk og fleksibelt. De faglige sosiale tiltakene i regi av programmet, har også bidratt til å skape et miljø som skaper identitetsfølelse og binder sammen forskere, sponsorer, programstyremedlemmer og andre berørte parter i programmet.

4.2 Organisasjonsevaluering: Har programmodellen vært hensiktsmessig?

Programideen. Som vi er kjent med, skiller programmodellen seg fra de øvrige virkemidlene i MHs portefølje ved ordningen med eksternt styre, eksternt sekretariat, ekstern finansiering og personlige kontrakter. Modellen ble i sin tid generert av styreleder basert på intervjuer med internasjonale toppforskere samt en gjennomgang av litteratur om hva som skaper gode forskningsmiljøer - og "enere" i sær.

Intervjumaterialet levner ingen tvil: Modellens hovedidé får bred støtte. Alle vi samtalte med, støtter ideen om å følge opp og gi hensiktsmessige rammebetingelser til et sett talenter.

På midten av 90-tallet var det relativt uvanlig – i alle fall her i landet - å satse såpass elitistisk som en gjorde innenfor Toppforskningsprogrammet. Både nasjonalt og internasjonalt ser en imidlertid en økende vekt på konsentrasjon og kritisk masse for å bygge opp grunnforskningsmiljøer som kan utvikle spissforskning internasjonalt. Etablering av Centers of Excellence for eksempel er blitt noe i retning av en bevegelse i den vestlige verden, Skandinavia inkludert, og må ses som et uttrykk for denne vendingen.

Selve programidéen er altså utmerket i følge vår informanter - spørsmålet er så hvordan modellen og de ulike elementene i den, har fungert *i praksis*.

Ordningen med sponsorstøtte er en sentral betingelse i programmodellen (jf. 2.1). Ordningen har bred støtte blant våre informanter. Ingen ytrer motforestillinger på prinsipielt /ideologisk grunnlag. Flere peker på at private midler i forskningen ikke bare har sitt pre gjennom økte forskningsmidler, men også ved at støtten bidrar til å koble forskning og samfunnet tettere

sammen og slik skape forståelse for og innsikt i hverandres ståsteder. Spesielt forskerne og sponsorene selv er opptatt av dette poenget.

Av figurene i kap. 2.4 går det fram at det var vanskelig å skaffe private investorer den første årene, men så løsnet det og programmet har i dag private inntekter (6 mill.) som ligger noe over Forskningsrådets andel (5 mill.). Hovedsynspunktet innenfor alle informantgruppene er at styret og især styreleder har fått til mye på dette punktet og må roses for det.

Vi kan slutte at ordningen med sponsorstøtte har fungert, det faktum at private midler i programmet i dag overskrider støtten fra Forskningsrådet er et bevis på det. Utfordringen nå er fortsatt å kunne drive fram slik støtte i samme størrelsesorden (eller mer) i en nasjon uten tradisjoner for slikt og i en tid med konjunkturedgang. Denne usikkerheten må tillegges vekt ved en eventuell utvidelse av programmet eller overføring av modellen til andre fagområder.

Ordningen med eksternt styre har heller ingen av informantene prinsipielle innvendinger mot. Både styreleder og øvrige styremedlemmer påpeker at et tungt og bredt sammensatt styre har vært helt nødvendig for både å etablere og å følge opp "sponsorlauget". Andre informantgrupper, især forskerne framhever også at framtreddende styrerepresentanter fra nærings- og samfunnsliv er et viktig element for å spre innsikt i og interesse for forskning i samfunnet generelt.

Hva så med forholdet mellom Forskningsrådet og Programstyret?

Som vi var inne på i kap. 2, har ordningen med eksternt styre innebåret to herrer; programstyret og områdestyret. Dette har ikke gått knirkefritt. Vi har notert oss anklager på begge sider. I referatene fra områdestyrene går det fram at dette programmet har vært behandlet på nærmest hvert møte siden oppstarten. I følge to områdestyreledere har programmet (sett fra deres ståsted) vært tungdrevet – og klart mer tungdrevet enn nødvendig. Dette skyldes neppe programmodellen i seg selv, det går fram både av intervju- og det skriftlige materialet. Problemene har primært vært knyttet til mangelfull rapportering og andre formalia ved kontrakter og oppnevnelser av styrerepresentanter samt negativ omtale av motparten (Forskningsrådet). Selv medlemmer av programstyret (tidligere og nåværende) har pekt på dette og framhever at det er viktig å få programmet inn i formelle former. Sviktende rutiner gjelder også programstyret selv der et medlem savner både sakspapirer og referater knyttet til møtene. Når det gjelder de formelle sidene, kan vi ikke se at Forskningsrådet har vært verken paragrafrytter eller unødige pirkete i denne sammenheng (jf referatene fra områdestyremøtene). Det som rådet imidlertid kan lastes for - og som også kan leses ut fra styrereferatene – er at det nok har brukt svært lang tid til å ta stilling til programmets videre skjebne. Vi kan forstå programstyrets frustrasjon på dette punktet.

Ordningen med et eksternt programstyre med tung og bred deltakelse har vært et viktig og sannsynligvis helt nødvendig for å stable private midler på beina i den størrelsesorden som programmet har lyktes med. Heller ingen av informantene i materialet vårt er negative til ordningen med et eksternt programstyre. Programstyret har hatt to hovedoppgaver: Å finne gode forskertalenter og å skaffe private midler. Det har løst dem begge. Programstyret og styreleder i sær har imidlertid sviktet noe mht. å ivareta formelle/administrative sider ved programmet. Dette har skapt en ikke ubetydelig støy i forholdet mellom Forskningsrådet og programstyret. Driften av programstyret er også preget av at

(enkle) formalia er ansett som et hinder for kreativ virksomhet. Disse utslagene må likevel ikke skjemme det generelle bildet av programmet, men de bør være et element i diskusjonen om innretning, omfang og drift videre.

Ordnningen med eksternt sekretariat. Denne delen av programmodellen er nok noe mer kontroversiell enn ordningen med et eksternt styre. Ingen av informantene har imidlertid innvendinger mot måten sekretariatet har fungert på, det er mer ideen om en separat enhet frikoblet fra Forskningsrådets/MHs administrasjon det er delte meninger om. Forskerne er svært fornøyde med ordningen som har bidratt til å gjøre toppforskningsmidlene til en ”befriende, ubyråkratisk og fleksibel” affære” (jf. 3.1). Sponsorene har ikke spesielle oppfatninger av sekretariatsfunksjonen, men er grunnleggende opptatt av at midlene tilflyter forskerne på en enkel og hensiktsmessig måte. Både i programstyret selv, blant medlemmer av områdestyret og blant dekanene ved de medisinske fakultetene er det imidlertid røster som stiller spørsmålstegn ved denne ordningen. En mener dels at sekretariatet burde kunne ligge i Forskningsrådet, men slik at disse midlene blir tatt hånd om i tråd med programmets intensjoner. Dette ville også kunne lette på kommunikasjonen mellom programstyret og Forskningsrådet. Dels peker en på at en slik særordning for et forskningsrådsprogram er en anomali som en ikke ser hensikten med.

Sekretariatsfunksjonen har fungert på sine premisser: De primære målgrupper, styreleder og forskerne, er godt fornøyd med ordningen. Om sekretariatsfunksjonen i dette programmet nødvendigvis må bli ivaretatt eksternt er et annet spørsmål. Med styreleder i Tromsø innser vi at det kan ha vært hensiktsmessig at sekretariatet har vært lagt hit. Vi merker oss imidlertid at synspunktene på sekretariatsfunksjonen er delte. Det primære ved en slik funksjon er ikke nødvendigvis om den ligger ”eksternt” eller ”internt” (spesielt ikke i vår digitale tid), men om den bidrar til å imøtekomme programmets intensjoner herunder programleders, programstyrets, programeiers og forskernes behov. Imidlertid må vi ha in mente at et tiltak som Toppforskningsprogrammet, delvis basert på privat finansiering, åpenbart krever en ildsjel i førersetet. Vi syns ikke det er urimelig at den til enhver tid sittende styreleder får en viss innflytelse på hvordan sekretariatsfunksjonen utformes.

Ordnningen med personlige kontrakter. Dette er nok det mest kontroversielle punktet i modellen. Ordningen har direkte implikasjoner for to grupper; forskerne og ledelsen på institusjonen som de er ansatt ved. Det er også naturlig nok i disse to gruppene synspunktene på ordningen kommer spesielt til uttrykk. Forskerne er svært tilfredse med personlige kontrakter. Det er spesielt ett punkt de trekker fram: At de på en enkel og rask måte kan ansette post.docs, hovedfagsstudenter, teknikere, etc i gruppen. Slike ansettelse tar i følge dem mye lenger tid og er mer tungvint i det ordinære universitetssystemet. Dekanene ved to av de tre universitetene som toppforskerne er lokalisert ved, reagerer ikke primært på at forskerne ansetter ”hurtig og greitt” i regi av TFP, men på implikasjonene av ordningen: At den - i alle fall hvis den skulle gjelde i større skala enn i dag - vanskeliggjør planlegging og strategiarbeid. De er også urolige over hva som vil skje når problemer oppstår i forbindelser med ansettelse: Hvem har ansvaret? Begge har erfart slike problemer forbindelse med Toppforskningsprogrammet. Også blant programstyremedlemmene og medlemmene av Områdestyret stiller en spørsmålstegn ved ordningen med personlige kontrakter.

Ordningen med personlige kontrakter har fungert svært godt for forskerne og isolert sett kan en dermed slutte at det har vært en god ordning som bidrar til å oppfylle intensjonen med programmet. Det er imidlertid flere parter i denne saken som ordningen berører direkte og hvis røster må høres: Ledelsen på institusjonene som forskerne er ansatt ved og selvsagt personene som er ansatt under de personlige kontraktene. To av tre dekaner med toppforskere i sin stab er svært kritiske til ordningen og har opplevd konkrete problemer i den forbindelse. Vi har ikke hatt mulighet til å ta kontakt med personene som er/har vært ansatt under denne ordningen, vi mener dermed ikke å ha et fullgodt grunnlag for konkludere i denne sammenheng. Personlige kontrakter er åpenbart et spørsmål som bør drøftes nærmere, ikke minst om programmodellen skal utvides til andre områder. Her nøyer vi oss med å spørre: Det må vel kunne etableres et system der ansettelse på kortvarige kontrakter innenfor særskilte tiltak (som TPF) kan ordnes også innenfor det ordinære universitetssystem på en rask og fleksibel måte?

4.3 Konkluderende merknader

Vi har oppsummert og konkludert i henhold til to av tre hovedspørsmål for dette oppdraget: Har Toppforskningsprogrammet utviklet seg i tråd med intensjonene? Og: Har programmodellen vært hensiktsmessig for å oppfylle intensjonene? Det tredje spørsmålet knyttet til anbefalinger drøftes i påfølgende kapittel.

Vi har søkt å konkludere entydig der kildematerialet (intervju- og arkivmaterialet) gir grunnlag for det. Vi har reist problemstillinger og stilt noen spørsmål der kildematerialet enten ikke er tilstrekkelig for å formulere klare svar eller der synspunkter og oppfatninger blant informantene spriker.

Med basis i evalueringseksersisen på de forutgående sider, ekstraherer vi følgende hovedkonklusjon:

Toppforskningsprogrammet har innfridd forventningene og løst sine to hovedoppgaver: 1) Å finne de gode forskerne og: 2) Å gi dem gode økonomiske og arbeidsmessige rammevilkår for å utføre medisinsk forskning i internasjonal toppklasse. Ideen til grunn for Toppforskningsprogrammet – å støtte et sett forskningstalenter – vinner bred støtte blant våre informanter.

***Programmodellen* har i stort, men med modifikasjoner, vært hensiktsmessig for å innfri målene med programmet: Spenningen mellom MHs områdestyre og programstyret skyldes knapt modellen i seg selv. Ordningene med et eksternt sekretariat og personlige kontrakter for forskerne er kontroversielle. Begge ordningene gjør dessuten modellen vel komplisert, men kan forsvares så lenge de utøves innenfor begrensede rammer med et fåtall forskere.**

Mer konkret konkluderer vi følgende rundt de ulike del-elementene i modellen:

- ***Ordningen med sponsormidler* har fungert – i alle fall de siste tre årene, i denne perioden har private midler overgått grunnbevilgningen fra Forskningsrådet. I et land med svak tradisjon for privat sponsorstøtte må en si seg godt fornøyd med**

det programmet har oppnådd på dette punktet. Ingen av våre informanter er prinsipielt i mot ordningen med sponsormidler i tillegg til offentlig støtte.

- ***Ordnningen med et eksternt styre* har etter vårt skjønn vært en betingelse for å kunne skaffe private midler i den størrelsesorden som programmet har lyktes med. Ingen av våre informanter er prinsipielt i mot ordningen med et bredt sammensatt eksternt styre. Programstyret med styreleder har imidlertid ikke lyktes med å ivareta formelle/administrative sider ved programmet. Dette har skapt en ikke ubetydelig støy mellom Forskningsrådet og programstyret. Driften av programstyret er også preget av at (enkle) formalia er ansett som et hinder for kreativ virksomhet. Disse utslagene må likevel ikke skjemme det generelle bildet av programmet, men de bør være et element i diskusjonen om innretning, omfang og drift videre.**
- ***Ordnningen med et eksternt sekretariat* har fungert på sine premisser. De primære målgrupper - forskerne og styreleder - er svært fornøyd med ordningen. Om sekretariatfunksjonen *må* ligge eksternt innenfor tiltak som Toppforskningsprogrammet, er et annet spørsmål som bør drøftes ved en eventuell utvidelse av programmet og ved en eventuell overføring av ordningen til andre fagfelter i Forskningsrådet. Det er delte synspunkter på sekretariatets lokalisering blant informantene.**
- ***Ordnningen med personlige kontrakter* er kontroversiell, men har fungert godt for forskerne. To av tre dekaner med toppforskere i sin stab er imidlertid svært kritiske til ordningen og har erfart konkrete problemer i den forbindelse.**

5 ANBEFALINGER

Dette kapitlet retter søkelyset på hva som kan og bør skje med Toppforskningsprogrammet samt om programmodellen kan overføres til andre områder i MH/Forskningsrådet. Det er nylig vedtatt å opprette et liknende tiltak som Toppforskningsprogrammet, men i langt større skala: ”Fremragende unge forskere”. Toppforskningsprogrammet kan ikke betraktes isolert fra denne nye satsingen, men kan eventuelt danne modell for den.

Nedenfor drøfter vi forholdet mellom Toppforskningsprogrammet og det nye tiltaket. Hovedpoenget med dette kapitlet er imidlertid å vise til hva vi kan lære av Toppforskningsprogrammet med tanke på hva som kan og bør kjennetegne tiltak av denne karakter - og hva en bør unngå. Som i forrige kapittel er oppsummerende vurderinger og konklusjoner uthevet som egne punkt.

5.1 Toppforskningsprogrammet som modell for liknende tiltak?

Toppforskningsprogrammet var et pionertiltak. Ideen til grunn for programmet er ikke eksepsjonell lenger, heller ikke i Norge. De nylig opprettede Sentre for fremragende forskning vitner om det. I 2002 foreslo Regjeringen å opprette en ny satsing, ”Framifrå unge forskere” (St.prp.1 2002-2003, s. 213). Ordningen er vedtatt og utredes nå i Forskningsrådet, saken skal behandles i Hovedstyret i juni i 2003. I skrivende stund er det uklart i hvilken grad denne nye satsingen også skal baseres på sponsormidler i tillegg til offentlig finansiering, men så langt vi erfarer, er det en aktuell modell.

I mandatet for denne evalueringen er vi bedt om ikke bare å drøfte Toppforskningsprogrammets videre skjebne, men også hvorvidt programmodellen kan overføres til liknende satsinger. Vi starter med svar på det siste spørsmålet:

Toppforskningsprogrammet var først på banen av tiltak med en klar elitistisk profil. Med denne rapporten har programmet i all hovedsak fått en positiv evaluering. Det er dermed rimelig at erfaringene fra dette programmet danner utgangspunkt for liknende tiltak og især det som synes å være den direkte oppfølgeren: Fremragende unge forskere.

5.2 Hva kan vi lære av Toppforskningsprogrammet?

Med evalueringen av Toppforskningsprogrammet vet vi noe mer om *kritiske faktorer* i sponsorbasert satsing på forskning. Utelukkende med basis i erfaringene med Toppforskningsprogrammet (og med de begrensinger det har) trekker vi fram følgende hovedmomenter:

- *Ad. programstyre:* Et eksternt styre med framtrede representanter fra forskning, nærings- og samfunnsliv synes å være en betingelse i en modell som baserer seg på sponsorinntekter. (Et ordinært programstyre i regi av Forskningsrådet har neppe den kapasitet og kompetanse som kreves for å skaffe privat kapital).

- *Ad. forholdet mellom programstyre og Forskningsrådet:* Dette punktet berører flere aspekter – fullmakter, finansieringsmodell, administrativ oppfølging og økonomiske garantier. I lys av erfaringene med Toppforskningsprogrammet foreslår vi:
 - Gi styret vide fullmakter innenfor tydelige og avklarte rammer. (Å skaffe privat kapital samt skape et miljø rundt disse midlene, er en omfattende og sammensatt oppgave som krever rom og handlefrihet).
 - Avklar tydelige rapporteringskrav på forhånd som begge parter kan enes om og følge opp.
 - Avklar på forhånd om og i hvilken grad Forskningsrådet skal garantere om private midler uteblir.
 - Drøft alternative finansieringsmodeller: Alternativt til Toppforskningsprogrammet der en først skaffet offentlige midler, kan en starte omvendt; å skaffe private avtaler *først* - og så offentlige midler som ”matcher” disse (jf. 3.3).
- *Ad. seleksjons- og evalueringsprosedyrer:* Forskerne velges ut og evalueres av en høyt kvalifisert komite som er utnevnt på en habil måte. (Vi minner om at dette aspektet ved Toppforskningsprogrammet var nærmest avgjørende for sponsorstøtte, jf. 3.4). Vi minner dessuten om at en rekke av våre informanter peker på at evne til *forskningsledelse* også bør tillegges vekt når unge framtreddende forskere selekteres for støtte).
- *Ad. sponsorstøtte:* Å skaffe sponsorstøtte til grunnforskning er en komplisert og arbeidskrevende oppgave, spesielt i et land uten tradisjon for slikt. Vi minner om ”læresetninger om sponsorstøtte” i kap. 3.4:
 - Det er en utfordring å gi sponsorstøtte til et langsiktig grunnforskningsbasert formål
 - Det er spesielt utfordrende, men *ikke umulig* å skaffe støtte fra en og samme sponsor i mer enn 2-3 år.
 - Et hvert sponsorbeløp til forskning må kjempes fram internt i konkurranse med andre velmente formål.
 - Sats på et fåtall sponsorer i hvert program (som innenfor TFP) som sikrer laugsidentitet og synlighet.
 - Etabler og vedlikehold gode relasjoner til sponsorene - ”Hvis det ikke eksisterer en sosial/faglig aktivitet utover bevilgningen, vil sponsorene normalt trekke seg etter 1-2 år”.
- *Ad. rammevilkår for forskerne:* Forskerne roser den fleksibilitet og enkelhet som kjennetegner toppforskningsmidlene. De har altså ikke bare blitt gitt en forrang når det gjelder finansiering, men også gjennom tilrettelagt bruk av disse midlene (personlige kontrakter). Verdien av slike toppforskningsmidler ville nok falle bort om en kun ga en sum penger gjennom ordinære kanaler, noe som sannsynligvis også ville slå negativt ut i forhold til sponsorene. Om ”tilrettelagt bruk” av midlene skal ivaretas gjennom personlige kontrakter og et eksternt sekretariat (slik som innenfor TFP), kan og bør diskuteres (jf. 4.2).

De nevnte punktene over bør være sentrale momenter i diskusjonen av organisering og drift av liknende programmer som Toppforskningsprogrammet.

5.3 Hva bør skje med Toppforskningsprogrammet?

Hva bør så skje med Toppforskningsprogrammet? Blant informantene er det nok et flertall for at programmet burde fortsette som nå. Denne oppfatningen må ses i forhold til at den nye satsingen på "Unge fremragende forskere" er dels lite kjent, dels ukjent. Om denne nye satsingen *ikke* hadde dukket opp, ville vi ha konkludert noe i retning av følgende:

- Programmet fortsetter, men innenfor relativt begrensede rammer. Innenfor det nedslagsfelt som programmet har i dag, primært biomedisin, er det knapt rom for flere toppforskere. En eventuell utvidelse til andre deler av MHs område bør skje gjennom opprettelse av nye programmer.
- Få programmet inn i hensiktsmessige formelle former som sikrer orden og innsyn både for Forskningsrådet og programstyret selv. Revurder, i det minste diskuter, ordningene med eksternt sekretariat og personlige kontrakter.

Med det nye tiltaket "Fremragende unge forskere", er det som nevnt rimelig å vurdere fortsettelsen i forhold til det. Beslutningsfatterne står overfor flere alternativer avhengig av hvordan den nye ordningen blir utformet og hvor raskt den blir implementert. Uten kjennskap verken til innhold i eller tempoplan for den nye ordningen, tør vi foreslå to muligheter:

- 1) **Gitt at den nye ordningen har vesentlige fellestrekk med Toppforskningsprogrammet er det rimelig å vurdere en rask innslusing av dette programmet i den nye ordningen. På den annen side: "Unge fremragende forskere" er under utforming og det *kan* gå et par års tid før tiltaket har funnet sin form. Det ville være urimelig – og ikke minst kan det skape problemer i forhold til sponsorene - om Toppforskningsprogrammet skulle lide innenfor en uformet nyetablering.**
- 2) **Et annet alternativ ville kunne være å la Toppforskningsprogrammet gå sitt løp i tre år til – inntil de tre første forskerne har trappet ned og fullført (9 år). De fem andre kunne så få sin avslutning innenfor den nye ordningen. Ingen nye forskere tas opp i programmet.**

Det fins sikkert andre muligheter. Vi vil likevel nødig drøfte flere løsninger all den tid vi ikke vet hvordan det nye tiltaket skal utformes. Vi håper imidlertid at disse forslagene - og denne evalueringen generelt - i noen grad representerer et beslutningsgrunnlag for videre strategi for Toppforskningsprogrammet.

VEDLEGG

Liste over personer som er blitt intervjuet^{5 6}

Forskerne

Niels Chr. Danbolt, professor,UiO
Terje Johansen, professor,UiT
Arne Klungland, forsker, Rikshospitalet/UiO
Stefan Krauss, professor, Rikshospitalet/UiO
Helga Refsum, professor, UiB
Harald Stenmark, professor, Det norske radiumhospitalet/UiO
Fahri Saatcioglu, professor,UiO
Kjetil Tasken, professor,UiO

Tidligere og nåværende medlemmer av Programstyret

Rolf Seljelid, professor (styreleder)
Jon Gundersen, høyesterettsadvokat
Kaare Norum, professor
Camilla Stoltenberg, divisjonsdirektør,

Tidligere og nåværende medlemmer av Områdestyret (Medisin og helse)

Rolf Reed, professor/dekanus (styreleder)
Lars E. Hanssen, helsedirektør (tidligere styreleder)
Odd Havik, professor/dekanus

Sponsorer

Henrik Lund, Astra Zeneca AS
Jon R. Gundersen, for Sigval Bergesen d.y. og hustru Nanki's almennyttige stiftelse
Erik Must, Svanhild og Arne Must's fond

Ledere på institusjonene som forskerne er knyttet til

Georg Sager, dekanus
Stein A.Evensen, dekanus
Rolf Reed, dekanus

Sakkyndige

Brev fra et komiteemedlem til styreleder

Sekretariatet ved NORUT Medisin og helse A/S

Grethe Hoel, programkoordinator
Merete Moe, tidligere programkoordinator

Administrasjonen i Forskningsrådet (Medisin og helse)

Ragna Valen,
Berit Nygaard, rådgiver (også observatør i programstyret)

⁵ Vi har ikke foretatt *formelle* intervjuer med det administrative personalet verken i Forskningsrådet (MHs administrasjon) eller ved NORUT MH. Vi har imidlertid hatt flere mer uformelle samtaler med de nevnte personene på listen, primært for å få tilgang til/sjekke faktisk informasjon om programmet.

⁶ To av intervjuobjektene fyller to roller og er derfor nevnt under to kategorier.

